

NICCOLO MACHIAVELLI
VZNEŠENÉMU LORENZOVI DE' MEDICI

Kto sa chce dostať do priazne vladára, obyčajne mu položí k nohám to najdrahšie, čo má, alebo to, čo vladárov najviac poteší. Preto sme často svedkami, že vladári dostávajú do daru koňa, zbroj, zlatom tkané látky, drahé kamene a podobné ozdoby hodné ich veľkosti. Ja som sa tiež chcel zaľúbiť Vašej Vznešenosti nejakým svedectvom svojej oddanosti voči Vám, no medzi svojimi vecami som nenašiel nič drahšie a cennejšie ako znalosť skutkov veľkých mužov. Dovedla ma k nej dlhoročná vlastná skúsenosť a ustavičné čítanie starých dejín. Dlho som sa nad svojimi poznatkami usilovne zamýšľal, skúmal ich, až som ich napokon zhrnul do krátkeho zväzku a takto ich posielam Vašej Vznešenosti. A hoci Vás toto dielo podľa môjho názoru nie je hodné, jednako len pevne verím, že Vám bude pre svoju humánnosť príjemné. Myslím, že som Vám nemohol dať väčší dar ako možnosť porozumieť v krátkom čase všetkému, na čo som ja potreboval dlhé roky strávené v nepohode a nebezpečenstvách. Dielo nie je písané okrasným spôsobom, nie je preplnené tirádami, prázdnyimi ani veľkými slovami, či inými strojenosťami a vonkajšími ozdobami, akými mnohí radi opisujú a prikrašľujú svoje námety. Zaumienil som si, že ak ho čitateľovi neurobí milým pravdivosť látky a vážnosť námetu, nech mu nerobí česť celkom nič. Nech sa nechápe ako domýšľavosť, že človek z nízkej, ba najnižšej vrstvy sa opovažuje hovoriť vladárom, ako majú vládnuť, a usmerňovať ich. Kto kreslí krajinky a chce si urobiť predstavu o vrchoch a vyvýšeninách, postaví sa na nížinu; ak si chce urobiť predstavu o nížine, vyjde hore na vrchy. Podobne treba byť vladárom, aby človek dobre poznal povahu národov, a človekom z ľudu, aby poznal dobre povahu vladárov. Vaša Vznešenosť, prijmite teda tento malý dar s takým úmyslom, s akým Vám ho posielam. Ak sa doň totiž usilovne začítate a vmyslíte, nájdete v ňom moje najúprimnejšie želanie, aby ste dosiahli veľkosť, akú Vám sľubuje Váš osud a ostatné predpoklady. A ak potom Vaša Vznešenosť občas obráti zrak z vrcholu svojej výšky sem dole, pochopí, ako nespravodlivo znášam veľkú a neustávajúcu nezičlivosť osudu.

PRVÁ KAPITOLA

KOLKO JE DRUHOV VLADÁRSTIEV A AKO ICH MOŽNO NADOBUDNÚŤ

Všetky štáty a dŕžavy, ktoré kedy vládli ľuďom, boli a sú alebo republiky, alebo vladárstva. Vladárstva sú dedičné alebo nové. Dedičné sa vyznačujú tým, že rod ich vládcu je oddávna pri moci. Nové sú alebo celkom nové, ako bolo Miláno za Francesca Sforzu, alebo sú to územia pripojené k dedičnému štátu vladára, ktorý ich nadobudol, ako Neapolské kráľovstvo k územia španielskeho kráľa. Takto nadobudnuté dŕžavy môžu byť navyknuté žiť pod vladárom alebo byť slobodné. Nadobudnúť ich možno cudzími alebo vlastnými zbraňami, šťastím alebo silou.

DRUHÁ KAPITOLA

O DEDIČNÝCH VLADÁRSTVACH

Nebudem sa venovať republikám, lebo som sa im veľa venoval na inom mieste. Zameriam sa len na vladárstvo a v rámci vyššie uvedených osnov budem uvažovať, ako možno týmto vladárstvám vládnuť a udržať si ich. Tvrdím, že je oveľa ťažšie udržať si nové vladárstvo ako dedičné, v ktorom sú ľudia zvyknutí na rod svojho vládcu. Pri dedičných štátoch totiž stačí, aby panovník neprekračoval poriadok zavedený jeho predkami a miernil sa pri nepríjemných záležitostiach. Potom stačí, ak bude aspoň usilovný, a vo svojom štáte sa nepochybne udrží, pravda, ak ho oň nepripraví nejaká mimoriadna a neobyčajná sila. A ešte aj v takom prípade ho isto nadobudne späť: stačí, aby sa dobyvateľovi niečo prihodilo. V Taliansku nám môže ako príklad poslúžiť ferrarský vojvoda, ktorý odolal útokom Benátčanov roku 1484 a útokom pápeža Júlia II. roku 1500 len preto, že bol zo starého rodu ferrarských vládcov. Riadny nástupca trónu totiž nemá toľko dôvodov na násilnosti ako nový, a teda ho ľud má nevyhnutne radšej. Ak ho jeho poddaní pre nejaké mimoriadne necnosti neznenávidia, celkom prirodzene ho budú mať veľmi radi a nikomu nezide na um vracieť sa k voľakedajším novotám a ich príčinám. Zmena totiž plodí vždy dôvod na prípravu ďalšej.

TRETIA KAPITOLA

O ZMIEŠANÝCH VLADÁRSTVACH

V novom vladárstve sú však ťažkosti trvácnejšie. Týka sa to najmä vladárstiev, ktoré nie sú celkom nové, ale tvoria časť väčších území, takže ich možno nazvať zmiešanými. V nich dochádza k zmenám predovšetkým pre prirodzenú prekážku spoločnú všetkým novým vladárstvám: ľudia menia radi pána, lebo si myslia, že zlepšia svoju situáciu. V tejto viere sa chytajú zbraní proti panovníkovi, a na svoj omyl prídu až potom, keď zistia, že si pohoršili. Ozbromený odpor vyplýva z ďalšej prirodzenej a bežnej nevyhnutnosti, že totiž nový vladár sa môže ujať vlády len násilným potlačením svojich nových poddaných, a to vojskom alebo nespočetnými príkormi, ktoré sú na novonadobudnutom území nevyhnutné. Potom zistí, že všetci, voči ktorým sa dopustil pri obsadzovaní krajiny násilia, sú jeho nepriateľmi. Čo je však horšie, nevie si udržať ani starých priateľov, ktorí mu ku moci dopomohli, lebo ich nevie uspokojiť podľa ich predstáv a tvrdým zákrokom ich skrotiť nemôže, keďže im je zaviazaný. Pravda je totiž taká, že kto sa chce zmocniť novej krajiny, nevystačí ani s tým najsilnejším vojskom, ak si nezískal náklonnosť miestnych obyvateľov. Preto obsadil francúzsky kráľ Ľudovít XII. Miláno síce za okamih, no za okamih oň aj prišiel – a po prvom obsadení mu ho stačil zobrať sám Ľudovít Sforza so svojím vojskom. Francúzsky kráľ jednoducho stratil priazeň ľudu, ktorý mu predtým otvoril brány. Keď ten istý ľud zistil, že sa dal oklamať v svojich predstavách a nádejach na budúci blahobyť, nevedel viac zniesť nepríjemné poriadky svojho nového vladára. Je však pravda, že ak sa podarí vzbúrené krajiny znova dobyť, potom si ich už dobyvateľ udrží ľahšie. Rebéliu môže využiť ako zámienku, aby nemusel brať toľko ohľadov pri trestaní previnilcov, objasňovaní podozrení, aby sa mohol zabezpečiť, kde sa cíti najslabší. Preto na prvý raz stačilo, aby porobil vojvoda Ľudovít trocha hrmotu na hraniciach, a Francúzsko prišlo o Miláno. Na druhý raz už bolo treba postaviť proti francúzskemu kráľovi všetky sily, zničiť jeho vojsko a vyhnáť ho z Talianska. Príčiny týchto ťažkostí sú uvedené vyššie. Tak či onak, kráľ prišiel o Miláno prvý raz i druhý. O všeobecných dôvodoch prvej straty nového vladárstva tu už bola reč. Pozrime sa teraz, akými prostriedkami mohol kráľ zabrániť druhej strate,

a vôbec, akými prostriedkami sa možno udržať v novonadobudnutom štáte lepšie ako francúzsky kráľ. Záleží to od toho, či takéto štáty, pripájané k materskej krajine dobyvateľa, tvoria súčasť toho istého územia a či sa v nich hovorí tým istým jazykom ako v krajine, ku ktorej sa pripájajú. (Ak áno, a ak navyše ešte nie sú privyknuté žiť slobodne, udržať si ich je veľmi ľahké. Ovládnuť ich možno jednoducho tak, že vyhubíme panovnícky rod. Vo všetkom ostatnom môžeme pripájanému územiu ponechať doterajší spôsob života, a spolunažívanie ľudí bude pokojné, lebo niet rozdielov v obyčajach. To je prípad Burgundska, Bretónska, Gaskonska a Normandie, ktore sú pripojené k Francúzsku už dlhý čas. Aj keď sú medzi nimi nejaké jazykové odlišnosti, jednako sa medzi sebou ľahko znesú, lebo ich obyčaje sú podobné. Ak si teda chce dobyvateľ pripojené štáty udržať, musí mať na pamäti, že treba vyhubiť domáci vládnúci rod, ale ponechať tradičné zákony a poplatky – pripájané územie tak zakrátko celkom zrastie s dobyvateľovým dedičným štátom. Ak je však nadobúdaný štát jazykom, obyčajami a poriadkami odlišný, tu už vznikajú ťažkosti, a treba mať veľa šťastia a príčinnosti, aby sme si ho vedeli udržať.

Dobyvateľ by urobil najlepšie, keby si za svoje sídlo vybral dobyté územie, to by mu totiž zabezpečilo dŕžavu lepšie a trvácnejšie. Keby napríklad Turek nebol odišiel sídliť do Grécka, nebol by si ho udržal, hoci inak pre to podnikol všetko potrebné. Ak je totiž človek rovno na mieste, vidí neporiadky v samom ich zrode a rýchlo ich môže odstrániť. Inak sa o nich dozvie, len keď sa rozrastú, a už proti nim niet pomoci. Ďalšou výhodou tohto spôsobu je, že s dobyvateľom sú na dobytom území aj jeho úradníci, a poddaní sú okrem toho spokojní, keď sa potrebujú obrátiť na vládára a majú ho blízko. Ak chcú byť potom poslušní, majú väčší dôvod milovať ho, ak nie, majú väčší dôvod báť sa ho. Viac rešpektu má takto aj každý cudzinec, ktorý by si zmyslel prepadnúť novopripojený štát. Ak v ňom skrátka panovník sídli, sotva ho môže stratiť. Ďalší výborný spôsob, ako si udržať nadobudnutý štát, je osídliť ho jednou-dvoma kolóniami niekde uprostred nadobudnutého štátu. Inak by totiž bolo nevyhnutné držať tam silnú jazdu a pechotu, čo je nákladné, kým kolónia môže vládár založiť a udržiavať takmer bez vlastných výdavkov, iba musí na začiatku vyhnať obyvateľov, pobrať im polia a domy a dať ich novým obyvateľom, ktorí tvoria iba nepatrnú časť nového štátu. Prepadnuté obyvateľstvo sa rozpáchne na všetky strany a bude

chudobné, takže vládárovi nebude môcť nijako poškodiť. Ostatní sa ľahko upokojia, lebo im nikto neublížil, a okrem toho sa budú báť, aby vládára nerozhnevali a nepovodilo sa im rovnako ako tým, čo prišli o majetok. Skrátka, kolónia nič nestoja, sú vernejšie, a nie sú také útočné. Prepadnutí sú zasa rozprášení a chudobní, takže nemôžu škodiť. Treba si totiž zapamätať, že k ľuďom musí byť človek alebo láskavý, alebo ich musí zničiť, lebo za malé nepravosti sa pomstia, no za veľké sa nemôžu. Človeku treba ublížiť tak, aby sa nebol potreba báť pomsty. Ak sa rozhodneme držať v štáte miesto kolónií jazdu, utratíme oveľa viac, lebo takto utratíme na stráženie štátu celý dôchodok, ktorý nám z neho plynie. Zisk sa tak premení na prehru, lebo vládár je nútený premiestňovať vojenské tábory z miesta na miesto, a tak ubližuje oveľa väčšími, lebo škodí celému štátu. Takú ľarchu už cíti každý. Vládár si znepriatelí všetkých a medzi nepriateľmi sa nájdu i takí, čo mu môžu narobiť zle, ak ich po potlačení odporu nevyženie. Vojenská stráž je teda po každej stránke nevýhodná, kým stráž zabezpečovaná kolóniami je zasa po každej stránke výhodná: Kto nadobudol krajinu s odlišnými obyčajami, musí sa okrem toho postaviť na čelo nižšej miestnej oligarchie, stať sa jej ochrancom, pomocou nej sa pokúšať oslabiť najmocnejšie rody krajiny a zabrániť, aby sa nejakou nešťastnou náhodou nedostal do krajiny cudzinec rovnako silný ako on sám. A treba rátať s tým, že ak bude v krajine niekto nespokojný či z ctižiadosti, alebo zo strachu, určite zavolá cudzinca. Tak zavolali už Aitolovia Rimanov do Grécka. A vlastne všade prišli len na volanie domácich. Vždy sa to odohrá tak, že len čo vstúpi do nejakej krajiny mocný cudzinec, primkne sa k nemu celá miestna nižšia oligarchia, hnaná závisťou voči najmocnejším. Vládár teda nemusí vynakladať na získanie tejto nižšej vrstvy mocných nijakú námahu, lebo všetci sa ihneď a radi včlenia do jeho nadobudnutého štátu. Iba na to musí dbať, aby nezískali priveľkú silu a právomoc. Ich pomocou a vlastným vojskom môže poľahky pokoriť a stať sa zvrchovaným pánom krajiny. Kto nižšiu vrstvu mocných nebude dobre spravovať, veľmi rýchlo príde o to, čo nadobudol, a kým územie nestratí, bude musieť čeliť nekonečným ťažkostiam a neprijemnostiam. Rímania venovali v dobytých provinciách týmto stránkam veľkú pozornosť: zakladali kolónie, udržiavali si náklonnosť menej mocných vrstiev, no pritom im nedovolili silnieť, pokorovali mocných a nedovoľovali, aby v týchto provinciách získavali vážnosť mocní cudzinci.

Stačí, ak uvediem ako príklad grécku provinciu: Rimania si tam udržiavali náklonnosť Achájcov a Aitolov, pokorili Macedónske kráľovstvo a vyhnali z neho Antiocha. Nech pritom mali Acháji či Aitolovia akékoľvek zásluhy, ani jedným Rimania nedovolili rozšíriť svoj štát. Nijakými presvedčiami ich nevedel naviesť Filip, aby s ním uzavreli spojenectvo. Najskôr ho pokorili. Nech bol Antiochos akokoľvek mocný, nevedel ich nijako prinútiť, aby mu dovolili držať si v gréckej provincii štát. Rimania robili v týchto prípadoch jednoducho to, čo musia robiť v podobných prípadoch všetci múdri vládatelia. A tí sa nemôžu starať len o dnešnú nesvornosť, ale aj o budúce sváry, a musia sa zo všetkých síl usilovať zabrániť ich vzniku. Ak ich totiž predvídame s dostatočným predstihom, ľahko im môžeme odpomôcť, no ak na ne vyčkáme, liek prichádza neskoro, lebo choroba sa stala neliečiteľnou. Rovnako vravievajú lekári o suchotách: na začiatku sa ľahko liečia, no ťažko rozoznávajú, ale ak ich nerozpoznáme a neliečime hneď zo začiatku, neskôr už márne spoznáваме ich jasné príznaky. Liečiť sa už nedajú. So štátom je to takisto: kto spozná jeho neduhy s dostatočným predstihom (a to dokážu len obozretní), rýchlo sa ich zbaví. Kto sa však spočiatku o ne nestará, a dovolí im narásť natoľko, až ich vidí každý, ten na ne už nenájde liek. Preto Rimania riešili nepríjemnosti, len čo ich začali tušiť. Chceli sa vyhnúť vojne, nuž im nedovolili narastať. Vedeli, že odkladom sa vojne nedá zabrániť, iba čo strácame čas, a nepriateľ tým získava výhodu: aby nemuseli viesť s Filipom a Antiochom vojnu v Itálii, rozhodli sa ju viesť v Grécku. Napriek tomu, že v tom čase by sa ešte mohli obidvom vojnám vyhnúť, rozhodli sa inak. Cudziam im bola obľúbená múdrosť dnešných učencov, že si máme užívať dobrodení času. Držali sa len svojej sily a rozvahy, lebo čas, ten so sebou stfha všetko, dobro v ňom môže vyzeráť ako zlo; zlo ako dobro. Vráťme sa však k Francúzsku a pozrime sa, či uskutočnilo niektoré zo spomínaných opatrení. Budem hovoriť radšej o Ludovítovi, lebo jeho panstvo v Taliansku trvalo dlhšie ako Karolovo, a preto sú jeho postupy viditeľnejšie. A zakrátko uvidíme, že robil presný opak toho, čo sa musí urobiť, keď si chceme udržať štát s odlišnými obyvateľmi a obyčajami. Kráľa Ludovíta dostala do Talianska ctižiadosť Benátčanov, ktorí si sľubovali od jeho príchodu polovicu Lombardska. Nechcem haníť kráľa ani pre jeho príchod, ani pre rozhodnutie, ktoré prijal. Musel totiž uzatvoriť také spojenectvá, aké sa mu núkali, keďže pred svojím vstupom do

Talianska u nás nemal nijakých ozajstných spojencov. Naopak, kráľ Karol sa u nás správal tak, že sa tu pred Ludovítom pozatvárali všetky brány. Napriek tomu by bol Ludovítovi jeho úmysel veľmi rýchlo vyšiel, keby nebol urobil neskôr nijaké chybné ťahy. Len čo dobyl Lombardsko, hneď si získal naspäť rešpekt, ktorý mu Taliansko odopieralo kvôli Karolovi: Janov sa vzdal, Florentania sa mu stali spojencami, mantovský markíz, ferrarský vojvoda, Bentivoglio, grófka z Forlì, páni Faenzy, Pesara, Rimini, Camerina, Lukkijčania, Pisanci, Sienčania, všetci sa uchádzali o jeho spojenectvo. Vtedy mali Benátčania príležitosť uvedomiť si, aké hrozné rozhodnutie prijali: aby získali dve mestá v Lombardsku, urobili kráľa pánom dvoch tretín Talianska. Nech teraz každý uváži, ako málo by bol kráľ potreboval na udržanie svojej autority v Taliansku, keby bol dbal na uvedené pravidlá a stal sa ochrancom všetkých svojich spomínaných spojencov. Bolo ich veľa, ponechaní na seba boli slabí, jedni sa báli pápežského štátu, druhí Benátok, a to všetko ich nútilo podporovať ho. Ich pomocou sa mohol ľahko zabezpečiť pred tými niekoľkými mocnými, ktorí sa mu ešte nepodrobili. On však nebol ešte ani v Miláne, a už urobil presný opak, lebo pomohol pápežovi Alexandrovi obsadiť Romagnu. Vôbec si neuvedomil, že sa týmto rozhodnutím oslabil a pripravil sa o spojencov. Cirkevný štát pritom posilnil, lebo k veľkej autorite, ktorú vyvoláva duchovná moc cirkvi, pridal ešte nevedomky aj veľkú svetskú moc. Prvý chybný krok ho nútil dopúšťať sa ďalších, kým jeho poslaním v Taliansku malo byť zabrániť Alexandrovi v rozpínavosti a v úsilí ovládnuť Toskánsko. Ani to mu nebolo dost, že zväčšil moc cirkvi a pripravil sa o spojencov: chcel Neapolské kráľovstvo, nuž sa oň podelil so španielskym kráľom. Bol zvrchovaným pánom Talianska, a takto si pustil do krajiny spoločníka, aby sa mali ctižiadostiví talianski páni na koho obracať, ak budú nespokojní s ním, s Ludovítom. Niežby bol ponechal v kráľovstve vlastného miestokráľa, ale ho odvolal a na jeho miesto posadil človeka, čo ho mohol vyhnáť z krajiny. Ak chce človek nadobudnúť územie, to je naozaj veľmi prirodzené a bežné. Je to dokonca chvályhodné, ak človek dobýva územie, keď môže. Robiť to však v nevhodnú chvíľu a za každú cenu, také dačo je odsúdeniahodný omyl. Ak teda Francúzsko mohlo prepadnúť Neapol vlastnými silami, je v poriadku, že to urobilo. Ak však potom zistilo, že nemá dost síl, aby si ho udržalo, nemalo sa oň deliť. Francúzi rozdelili aj Lombardsko,

keď sa oň podelil s Benátčanmi, no to sa dá ospravedlniť, lebo tak si otvorili cestu do Talianska. Delenie Neapolského kráľovstva je však hanebné, lebo za ním nestála takáto nevyhnutnosť. Ľudovít sa teda dopustil nasledujúcich piatich omylov: zničil menších mocnárov, rozšíril moc jedného i tak veľkého mocnára, dosadil do Talianska veľmi silného cudzinca, neusídlil sa v Taliansku a ani v ňom nezaložil kolónie. Ani tieto omyly by mu ešte za jeho života neboli ublížili, keby sa nebol dopustil šiesteho, teda keby nebol zobral Benátčanom štát. Mohol ich pokoriť, ale len keby nebol predtým zväčšil moc cirkevného štátu a nedoviedol do Talianska Španielov. Keď sa však už raz rozhodol takto, nemal pripustiť zničenie Benátok, lebo tie mohli pri svojej sile zdržiavať ostatných od záujmu o Lombardsko. Benátčania boli totiž prví záujemcovia o Lombardsko – a kto by oň šiel pripravovať francúzskeho kráľa, len aby ho potom odovzdal im, a ísť proti kráľovi i Benátčanom naraz, na to by naozaj nenašiel nikto odvahu. Niekoľko by mohol namietat, že kráľ Ľudovít odstúpil Alexandrovi Romagnu a Španielsku kráľovstvo, aby sa vyhol vojne. Na to som už odpovedal, keď som vravel, že neslobodno pripustiť zmätok, aby sme sa vyhlili vojne. Vojne sa totiž vyhnúť nedá. Iba čo ju odkladáme, a tým sa čoraz väčšmi znevýhodňujeme. Iní by mohli zasa pripomenúť sľub, ktorým sa kráľ zaviazal získať pápežovi Romagnu ako protislužbu za rozviazanie jeho manželstva a za kardinálsky klobúk pre rouenského arcibiskupa. Na námietku odpoviem, keď budem hovoriť o tom, ako majú vladári dodržiavať dané sľuby. Kráľ Ľudovít teda prišiel o Lombardsko, lebo nedodržel ani jedno z pravidiel, ktoré rešpektovali tí, ktorí si dobytú krajinu udržali. Nie je na tom nič zvláštne, je to celkom prirodzená a bežná vec. Na túto tému som sa rozprával v Nantes s kardinálom z Rouenu práve vtedy, keď Valentino, ako ľudovo volajú syna pápeža Alexandra Cesare Borgiu, obsadzoval Romagnu. Vtedy mi kardinál z Rouenu povedal, že Taliani sa nerozumejú vojnovému umeniu. Ja som mu na to odpovedal, že Francúzi sa zasa nerozumejú štátnickému umeniu, lebo inak by nedopustili, aby cirkevný štát natoľko zmocnel. A že práve Francúzsko má na svedomí dnešnú silu cirkevného štátu a Španielska na talianskom území, to je jasné každému. Práve ich sila bola pre Francúzsko zhubná. Z toho možno odvodiť všeobecné poučenie, ktoré platí takmer absolútne: padne každý, kto dopomôže druhému stať sa mocným. Ukáže pri

tom totiž svoju Istivosť alebo silu, ktoré novému mocnárovi kolú oči.

ŠTVRTÁ KAPITOLA

PREČO SA PO ALEXANDROVEJ SMRTI NEVZBÚRILA
PROTI JEHO NÁSLEDNÍKOM DAREIOVA RÍŠA,
KTORÚ BOL ALEXANDER OBSADIL

Ak zoberieme do úvahy ťažkosti spojené s udržaním novonadobudnutého štátu, niekto by sa mohol začudovať, ako to, že sa po Alexandrovej smrti celá Dareiova ríša nevzbúrila. Alexander Veľký sa totiž stal pánom Ázie za pár rokov a umrel, sotva ju obsadil, takže by sa bol mal celý tento štát podľa všetkých predpokladov vzbúriť. Alexandrovi nasledovníci si ho napriek tomu udržali bez ťažkostí, a jediné starosti, ktoré mali, si narobili sami medzi sebou pre svoju ctižiadostivosť. Odpoveď sa skrýva v tom, že pokiaľ pamäť siaha, vláda je v krajinách zabezpečovaná dvojako. V prvom prípade vládne vladár a všetci ostatní sú jeho služobníci a pomáhajú mu spravovať krajinu ako správcovia dosadení z jeho milosti a s jeho povolením. V druhom prípade vládne vladár spolu s barónmi, ktorí svoj úrad nezastávajú z milosti svojho pána, ale z rodovej tradície. Takíto baróni majú vlastné štáty a vlastných poddaných, ktorí ich uznávajú za svojich pánov a lipnú na nich s prirodzenou náklonnosťou. Viac právomocí má vladár v štátoch, ktoré sú spravované vladárom a jeho služobníkmi, lebo v takých krajinách uznávajú všetci za svojho jediného pána len jeho. Ak aj poslúchajú iného, poslúchajú ho ako správcu a úradníka a neprechováajú k nemu osobitnú lásku. V našich časoch môžu poslúžiť ako príklady na tieto dva odlišné typy vlády Turecko a Francúzske kráľovstvo. Celej tureckej monarchii vládne jediný pán a ostatní sú jeho služobníci, ktorých posiela ako správcov do svojich správnych krajov – sandžakov a strieda ich podľa vlastného uváženia. Francúzsky kráľ však vládne medzi množstvom pánov z dávnych rodov, ktorých ich poddaní uznávajú a milujú. Tí majú svoju autoritu, ktorú im kráľ nemôže zobrať, aby sa pritom nevystavil nebezpečenstvu. Kto sa zamyslí nad povahou týchto dvoch druhov štátu, príde na to, že

turecký štát možno veľmi ťažko dobyť, no ak sa to už podarí, udržať ho je veľmi ľahké. Ťažkosti spojené s dobýjaním vyplývajú z toho, že dobyvateľ nemôže pozvať domáci vladári a nemôže rátať ani s tým, že mu ich vzbura uľahčí dobýjanie. Dôvody sú uvedené vyššie. Ak sú totiž všetci poddaní zaviazaní poslušnosťou jednému pánovi, ťažko ich možno podplatiť. A keby aj, čo z toho, keď pre uvedené dôvody nemôžu so sebou strhnúť ľud. Kto teda útočí na Turkov, musí mať na dobrej pamäti, že ich nájde zomknutých a že sa mu radno spoliehať skôr na vlastné sily ako na neporiadky u toho druhého. Ak ho však raz porazí a zničí v poľnej bitke tak, aby si nemohol postaviť znova vojsko, potom sa už môže obávať akurát len vladárskeho rodu. Iní nemajú dôveru ľudu, a tak po vyhubení vladárskeho rodu neostane nikto, koho by sa bolo treba báť. Kým pred víťazstvom sa dobyvateľ na ľud nemohol nijako spoliehať, po víťazstve nemá dôvod, aby sa ho bál. V kráľovstvách, spravovaných podobne ako Francúzsko, vzniká opačná situácia, lebo dobyvateľ si môže ľahko získať nejakého baróna a s jeho pomocou sa dostať dnu. Nespokojných a takých, čo túžia po zmenách, sa nájde vždy dosť. Tí môžu pre uvedené dôvody otvoriť dobyvateľovi cestu k nadobudnutiu štátu, môžu mu uľahčiť víťazstvo. Udržanie takého štátu je však spojené s nekonečným množstvom ťažkostí či už zo strany spojencov, ktorí dobyvateľovi pomohli, či zo strany potlačených. Nestačí vyhubiť vladársky rod, lebo ostáva rodová šľachta, ktorá sa stavia na čelo nových nepokojov. Tú nemôže dobyvateľ ani uspokojiť, ani vyhubiť, núž príde o štát pri prvej príležitosti na vzburu. Ak sa teraz zamyslíte, akú povahu mala Dareiova štátna správa, zistíte, že podobnú ako turecké kráľovstvo. Preto musel Alexander Dareiov štát najskôr prepadnúť a poraziť ho v poľnej bitke. Keď bol po víťazstve Dareios zavraždený, Alexandrovi zostal celý štát a pre uvedené dôvody sa nemal koho obávať. Keby boli bývali Alexandrovi následníci jednotní, mohli si ho v pokoji užívať, lebo v Dareiovom kráľovstve vznikali akurát tie nepokoje, ktoré vyvolali oni sami. Štáty usporiadané podobne ako Francúzsko však nemožno po dobytí spravovať takto pokojne. Preto vznikali za rímskych čias tak často vzbury v Hispánii, Galii a Grécku. Bolo tam množstvo vladárov, a kým žila v ľude spomienka na nich, Rimania si týmito dŕžavami nemohli byť nikdy istí. Len čo však spomienka vyhasla, sila a trvácnosť Rímskej ríše z nich urobila neohrozených vlastníkov. Rímski vojvodcovia bojovali medzi sebou o vládu nad

spomínanými provinciami a v tomto boji sa potom už pokojne oprieť o takú časť provincií, v akej mal ktorý z nich autoritu. Po vymretí domácich vladárskych rodov totiž provincie neuznávali nikoho len Rimanov. Kto zoberie tieto veci do úvahy, nebude sa čudovať, prečo si Alexander tak ľahko udržal ázijský štát, kým iní mali s uchovaním nadobudnutého toľko ťažkostí. Taký bol napríklad Pyrrhos a mnohí ďalší. Vôbec tam nehrala úlohu sila víťaza, ale odlišnosti v usporiadaní dobytého územia.

PIATA KAPITOLA

AKO SPRAVOVAŤ MESTÁ A VLADÁRSTVA, KTORÉ SA PRED DOBYTÍM RIADILI VLASTNÝMI ZÁKONMI

Sú tri spôsoby, ako si udržať po dobytí štáty, ktoré sú zvyknuté žiť slobodne a riadiť sa vlastnými zákonmi. Zničiť ich, presťahovať si tá sídlo, alebo napokon dovoliť im žiť podľa ich vlastných zákonov za povinné odvody a prísľub spojenectva, čo dobyvateľ dosiahne tak, že správu v týchto štátoch zverí niekoľkým ľuďom, ktorí mu budú zodpovední. Takto vytvorená vláda totiž vie, že bez spojenectva so svojim dobyvateľom a bez jeho sily nemôže existovať, a pre zachovanie vzťahov urobí všetko. Kto si chce udržať mesto zvyknuté žiť slobodne, najľahšie to dosiahne práve prostredníctvom samotných občanov mesta. Za príklad nám môžu poslúžiť Spartania a Rimania. Spartania prišli o Atény a Téby napriek tomu, že im vládli prostredníctvom miestnej oligarchie. Naopak, Rimania sa rozhodli udržať si Capuu, Kartágo a Numantiu tak, že ich zrúcajú. A podarilo sa im to. Grécko si zasa chceli udržať podobne ako pred nimi Spartania: ponechali ho slobodné a s vlastnými zákonmi, a nevyšlo im to. To ich donútilo zrúcať mnoho gréckych miest, lebo rozváľanie miest je v skutočnosti jediný bezpečný spôsob, ako si ich udržať. Kto sa stane pánom mesta zvyknutého žiť slobodne, a nezváľa ho, môže čakať, že on o zvalí jeho. Také mesto sa totiž pri každej rebélii utieka k menu slobody a k svojim dávnym poriadkom, ktoré mu z pamäti nevie vytrieť ani čas, ani benefíciá. Bez rozdelenia a rozptýlenia obyvateľov sú všetky opatrenia daromné, lebo tí meno slobody a staré poriadky nezabudnú nikdy a budú sa k nim utiekať pri každej náhodnej príležitosti. Pisa bola pod Florentánmi dlhé roky, a predsa sa upamätala na svoju slobodu. Celkom inak je to, keď sú mestá

a provincie navyknuté žiť pod vládárom. Sú navyknuté poslúchať, no keďže dobyvateľ vykynožil vládársky rod, nemajú koho. Na niekom spomedzi seba sa nevedia uzhodnúť, a slobodní žiť nevedia, takže sa chytajú pomaly zbrane a cudzí vládár si ich môže pohľady získať a urobiť si z nich svoju záštitu. V republikách je naproti tomu viac sebavedomia, viac nenávisti, väčšia túžba pomstiť sa. Spomienka na voľakedajšiu slobodu im nedá pokoj, takže najistejšie je zničiť ich, alebo sa v nich usídlit.

ŠIESTA KAPITOLA

O NOVÝCH VLADÁRSTVACH NADOBÚDANÝCH VLASTNÝM VOJSKOM A VLASTNOU SILOU

Pri svojom rozprávaní o celkom nových vládárstvach, o vládrovi a štáte budem uvádzať tie najvýznamnejšie príklady z dejín. Niet sa tomu čo čudovať, lebo ľudia kráčajú takmer vždy po cestách, ktoré vychodili iní, napodobňujú ich v svojom konaní, no pritom sa týchto ciest nevedia celkom pridržať a priblížiť sa k cnostiam napodobňovaných. Rozvážny človek preto musí vykročiť vždy po cestách vychodených veľkými ľuďmi a ich vynikajúcimi napodobňovateľmi, lebo tak dodá svojim cnostiam aspoň akú-takú veľkosť. Musí sa správať ako múdri lukostrelci, keď sa im zdá cieľ príďaleko: poznajú silu svojich lukov, nuž zacielia oveľa vyššie, ako je položené určené miesto. Niežeby chceli dosiahnuť toľkú výšku: oni chcú vysokým letom šípu dosiahnuť iba svoj zámer. Vychádzam z toho, že je vždy ťažké udržať celkom nové vládárstvo, kde je navyše aj vládár nový. Tu záleží veľa od schopnosti toho, kto vládárstvo nadobudol. Kto bol predtým súkromnou osobou, a stal sa vládrovi, musel mať alebo schopnosť, alebo šťastie, takže tieto dve vlastnosti pravdepodobne dokážu zmierniť ťažkosti s udržaním krajiny, pričom rozhodujúcejšie sa zdajú byť schopnosti. Nové vládárstvo pomáha udržať ešte aj skutočnosť, že vládár je celkom nový, nemá iné štáty, a preto je nútený usídlit sa v ňom. No aby sme prešli k tým, ktorí sa vládrovi stali vďaka vlastným schopnostiam, a nie vďaka žičlivému osudu, spomeňme aspoň najvynikajúcejších spomedzi nich: Mojžiša, Kýra, Romula, Thesea. Aj keď by sa o Mojžišovi uvažovať nemalo, lebo bol len vykonávateľom božích príkazov, jednako si zaslúži obdiv už len pre dar milosti, ktorý ho robil hodným

zhovárať sa s Bohom. Ak sa však zamyslíme nad činmi a ostatných, ktorí nadobudli, alebo založili kráľovstvá, zistíme, že sú všetci hodní obdivu. V svojich najvýznamnejších činoch sa nám budú dokonca zdať celkom rovní Mojžišovi, hoci ten mal naozaj veľkého učiteľa. Ich skutky a život nám pritom pri bližšom pohľade ukážu, že od šťastených nedostali do vienka nič okrem príležitosti. Vďaka príležitosti dostali do rúk hmotu, ktorú potom mohli tvárniť do podoby, akú sami uznali. Bez príležitosti by bola sila ich osobnosti vyhasla, a bez sily osobnosti by bola zasa prišla príležitosť nadarmo. Tak musel nájsť Mojžiš izraelský národ v egyptskom zotročení a útlaku, aby sa tento národ podvolil nasledovať ho na ceste za slobodou. Aby sa mohol stať Romulus kráľom Ríma a zakladateľom štátu, musel mu osud uprieť miesto v Albe a dopustiť, aby ho pri narodení pohodili. Kýros zasa musel nájsť najskôr Peržanov nespokojných s médijským panstvom a Mérov zoženštených dlhým mierom. Theseus mohol svoje schopnosti ukázať len preto, že našiel Aténčanov nejednotných. Tieto príležitosti tak boli pre spomínaných mužov šťastím. Veľká sila ich osobnosti im dovolila rozpoznať svoju príležitosť a dôsledkom bolo povznesenie ich vlasti k blahu. Kto vykročí po podobných cestách cnosti ako títo muži, a stane sa vládrovi, vládárstvo nadobudne s ťažkosťami, ale si ho ľahko udrží. Príčina ťažkostí pri zakladaní vládárstiev spočíva sčasti v tom, že zakladatelia sú nútení zabezpečiť sa zavádzaním nových poriadkov. A treba si uvedomiť, že niet nič ťažšieho, beznámejšieho a nezvláduteľnejšieho, ako keď si človek zaumieni zaviesť nové poriadky. Proti takému človeku sa nepriateľsky postaví všetci, ktorým vyhovujú doterajšie poriadky, kým tí, ktorým by vyhovovali lepšie nové, sa stanú jeho vlašnými zástancami. Ich vlašnosť vyplýva zo strachu z protivníkov, ktorí majú zákon na svojej strane, a potom z prirodzenej ľudskej nedôverčivosti, keďže človek neverí, kým sa nepresvedčí. Preto nepriatelia útočia pri každej vhodnej príležitosti so všetkou zaujatosťou, kým prívrženci bránia nového vládrovi veľmi nerozhodne, čím vystavujú nebezpečenstvu nielen seba, ale aj jeho. Ak chceme túto otázku dobre rozobrať, musíme zistiť, či sú strojcovia zmien samostatní, alebo od niekoho závisia, či môžu svoju vôľu vnucovať, alebo musia prosiť o pomoc. Ak musia prosiť o pomoc, pochodia v každom prípade zle a nezmôžu celkom nič. Keď však závisia len od vlastných poddaných, na ktorých môžu vyvíjať nátlak, potom sa vystavujú

nebezpečenstvu len celkom výnimočne. Preto dosiaľ všetci ozbrojení proroci zvíťazili, a neozbrojení padli. Príčinou je okrem spomínaného aj nestála povaha národov. Lahko im možno vnuknúť nejaké presvedčenie, no utvrdiť ich v ňom je už ťažšie. Keď ich opustí viera, musí byť človek zariadený tak, aby im ju vedel vnútiť silou. Keby boli Mojžiš, Kýros, Theseus či Romulus bezbranní, nijako by neboli mohli dosiahnuť plnenie svojich nariadení. V našich časoch tak pochodil mních Girolamo Savonarola, ktorý padol aj so svojimi novými poriadkami, len čo mu dav prestal veriť. Nemal ako utvrdiť vo viere tých, čo mu verili, ani donútiť k viere tých, čo mu neverili! Preto majú strojcovia nových poriadkov veľké ťažkosti s tým, ako sa správať. V ceste im stoja všetky prekážky a oni ich musia prekonať vlastnými schopnosťami. Len čo ich však prekonajú a začne sa im dostávať úcty, stanú sa silnými, bezpečnými, ctenými a šťastnými – pravda, ak zničili svojich závistlivcov. K veľkým príkladom chcem pridať za všetky ďalšie ešte jeden, ktorý tak veľký nie je, no zato sa tamtým veľmi približuje. Je ním prípad Hieronyma Syrakúzskeho, ktorý sa stal zo súkromnej osoby vladárom Syrakúz. Ani jemu nedala šťastena do vienka okrem príležitosti nič, lebo keď Syrakúzanov sužoval nepriateľ, vyvolili si ho za veliteľa a on sa vlastnými schopnosťami pričínil o to, že z neho urobili svojho vladára. Aj v osobnom živote vynikal toľkými cnosťami, že o ňom všetci píšu ako o kráľovi, ktorému už chýba len kráľovstvo. Rozpustil staré vojsko, postavil nové, zrušil staré spojenectvá a uzavrel nové. Spojenecké zväzky, ktoré uzavrel sám, a vlastné vojsko, to bol základ, na ktorom mohol postaviť hocakú budovu. Skrátka, musel vynaložiť veľa námahy na nadobudnutie vladárstva, a na jeho uchovanie mu stačilo málo.

SIEDMA KAPITOLA

1. O NOVÝCH VLADÁRSTVACH NADOBUDNUTÝCH SILOU INÝCH A ŽIČLIVÝM OSUDOM

I
Kto sa stane zo súkromnej osoby vladárom len žičlivosťou osudu, stane sa ním ľahko, no veľa námahy ho stojí udržať sa na svojom mieste. Keďže títo ľudia nahor letia, prekážky im v ceste nespoja. Prichádzajú však potom, keď zaujmú svoje miesto. Sú to tí, ktorým bol štát prepustený za peniaze alebo z priazne darcu.

Mnohí takto obišli v Grécku, v iónskych a hellespontských mestách. Vladárov z nich narobil Dareios s predstavou, že budú mestá držať pre jeho väčšiu bezpečnosť a slávu. Takto dosadzovali aj skorumpovaní vojaci súkromné osoby za rímskych cisárov. Dosadení vládcovia závisia celkom od vôle a osudu svojich ochrancov, a tie sú veľmi vrtkavé a nestále. Svoje postavenie si udržať nevedia a ani nemôžu. Nemožno totiž predpokladať, že by vedel rozkazovať ten, kto žil ustavične ako súkromná osoba. Ibaže by mal mimoriadne nadanie a schopnosti. Ich možnosti sú zasa obmedzené tým, že nemajú sily, ktoré by im boli priateľsky naklonené a verné. Okrem toho narýchlo vzniknuté štáty sú ako všetko, čo sa v prírode rýchlo rodí a rastie. Nemôžu mať zapustené také korene a ponadvázané také vzťahy, aby ich nezničil prvý nečas. Pravda, ibaže by boli títo noví vladárikovia natoľko schopní, že by sa ihneď naučili uchovať to, čo im položila šťastena do lona. Základy štátu, ktoré iní pripravujú vopred, by oni v takom prípade vybuodovali dodatočne. Uvediem po jednom príklade z našej súčasnosti na obidva spôsoby, akými sa možno stať vladárom, a to príklad Francesca Sforzu a Cesare Borgiu. Francesco sa stal zo súkromnej osoby milánskym vojvodom spravodlivou cestou a vďaka svojim veľkým schopnostiam. Potom mu bolo ľahko uchovať, čo nadobudol s vynaložením toľkej námahy. Cesaremu Borgiovi, ktorého volal ľud vojvoda Valentino, zasa dopomohla k štátu otcova šťastena a potom mu od neho aj odpomohla, aj keď vykonal všetko, čo musí vykonať rozvážny a cnostný muž, aby sa uchytil v štátoch, ktoré mu odovzdali cudzie zbrane a šťastena iných. Správal sa podľa spomínanej zásady, že kto nevybuduje základy štátu vopred, mohol by ich s veľkým úsilím vybudovať dodatočne, hoci za cenu veľkých nepríjemností pre architekta a veľkého nebezpečenstva pre budovu. Ak zvážime, čo všetko vojvoda urobil, dôjdeme k záveru, že položil pevné základy pre budúce mocnárstvo. Zaoberať sa nimi je podľa mňa veľmi osožné, lebo by som nevedel dať novému vladárovi lepší recept ako jeho skutky. Nebola jeho chyba, že mu jeho poriadky nepomohli. Zapríčinila to mimoriadna a krajná nežičlivosť osudu. Keď chcel urobiť Alexander VI. zo svojho syna veľkého vojvodu, mal s tým plno starostí pred založením jeho štátu i potom. Predovšetkým nevidel spôsob, ako ho urobiť pánom iného štátu ako cirkevného. Keby aj bol chcel niekomu odňať cirkevný štát, vedel, že by mu to Milánčania a Benáťčania nedovolili, lebo

Faenza a Rimini už boli pod ochranou Benátčanov. Okrem toho videl, že vojenská sila talianskych štátov, o ktoré by sa bol mohol oprieť, je v rukách tých, čo musia cítiť pápežovu veľkosť ako hrozbu. Na vojsko v moci Orsiniovcov, Colonnovcov a ich prívržencov sa predsa nemohol spoľahnúť. Preto bolo nevyhnutné vniesť do talianskych pomerov nepokoj, medzi talianske štáty neporiadok, a tak si pripraviť pôdu na obsadenie časti z nich. Nebolo to preňho nič ťažké, lebo mu pomohli Benátčania, ktorí sa práve vtedy rozhodli zavolať znova do Talianska Francúzov. Alexander sa proti tomu nepostavil, naopak, ešte uľahčil Ľudovítov príchod tým, že rozviedol jeho predchádzajúce manželstvo. Keď potom kráľ vkročil s pomocou Benátčanov a Alexandrovým súhlasom do Talianska, nebol ešte ani dobre v Miláne, a pápež už od neho dostal vojsko na vedenie vojny v Romagni, ktorá sa mu vzdala vďaka vojenskej povesti kráľa. Takto nadobudol Vojvoda Valentino Romagnu a porazil Colonnovcov. Keď si ju chcel udržať a pokračovať vo výbojoch ďalej, postavili sa mu do cesty dve veci: jeho vojsko sa mu nezдалo dosť oddané a nevedel, čo má v úmysle Francúzsko. Inými slovami, bál sa, aby ho nezradilo orsiniovské vojsko, ktoré bojovalo v jeho službách, a neznemožnilo mu ďalšie výboje, alebo aby ho dokonca nepripravilo o nadobudnuté. Nevedel ani, či nemôže očakávať niečo podobné aj od kráľa. Orsiniovcí mu jeho obavy potvrdili po dobytí Faenzy, keď zaútočil na Bolognu a videl ich ísť do útoku celkom ľahostajne. Kráľove úmysly spoznal vtedy, keď zaútočil po obsadení Urbina na Toskánsko a kráľ ho donútil vzdať sa výpravy. Vojvoda sa preto rozhodol, že už nebude závislý od cudzích zbraní a šťasteny. Najsamprv oslabil orsiniovskú a colonnovskú stranu v Ríme tým, že si získal všetkých ich šľachtických prívržencov. Zabezpečil im vysoké príjmy, podľa ich schopností ich poctil veliteľskými a správnyimi funkciami, takže za pár mesiacov pozabúdali na svoju náklonnosť k spomínaným stranám a načisto sa primkli k vojvodovi. Potom rozohnal colonnovský rod a už len čakal na príležitosť, ako zmárniť Orsiniovcov. Príležitosť pekne krásne prišla, a on ju ešte krajšie využil. Keď si Orsiniovcí konečne uvedomili, že veľkosť vojvodu a cirkevného štátu je ich záhuba, zvolali do Magione pri Perugii snem. Dôsledkom snemu bola rebélia v Urbine, nepokoje v Romagni a množstvo nebezpečných situácií, ktoré vojvoda prekonal s pomocou Francúzov. Keď sa vrátil rešpekt, nespoľahol sa na Francúzov ani na nijaké iné cudzie sily,

aby ich nenaviedol na nejaký nerozvážny čin, lež sa uchýlil ku klamstvám. Svoj úmysel vedel tak dobre skrývať, že sa s ním Orsiniovcí prostredníctvom pána Pavola pokonali. Tomu dával všetky možné úrady, odevy, peniaze, kone, len aby v ňom vzbudil dôveru. Tak priviedla naivnosť Orsiniovcov do Sinigaglie, kde padli do vojvodových rúk. Tým, že ich skántril a z ich straníkov urobil svojich spojencov, položil veľmi dobré základy svojej moci. Patrila mu totiž celá Romagna i s urbínskym vojvodstvom a získal si všetok ľud, lebo tomu sa začalo práve dariť. Nechcem túto pozoruhodnú stránku vojvodovho počínania ponechať bokom, lebo by sa mala stať vzorom aj iným. Keď obsadil Romagnu, našiel ju v rukách slabých drobných šľachticov, ktorí svojich poddaných väčšmi zdierali ako usmerňovali, vnášali medzi nich viac sváru ako zhody. Preto sa v Romagni veľa kradlo, zbíjalo a páchali sa všetky možné hanebnosti. Usúdil, že jediná cesta, ako nastoliť pokoj a poslušnosť voči panovníkovej moci, je dobrá správa krajiny. Postavil teda na jej čelo messera Remira d'Orcu, nemilosrdného človeka, ktorý konal bez predsudkov, a dal mu všetky plné moci. Ten si získal obrovský rešpekt a zakrátko nastolil v krajine pokoj a zhodu. Nato vojvoda usúdil, že taká prehnaná právomoc nie je namieste, lebo by mohla vyvolať nenávisť. Postavil teda na čelo správy štátu občiansky súd, sídlo mu určil uprostred krajiny, menoval mu vynikajúceho predsedu a každé mesto v ňom malo jedného zástupcu. Uvedomoval si však, že prísne postupy z minulosti voči nemu ľud dosť popudili, nuž ho chcel zbaviť nenávisťou a načisto si ho získať. Rozhodol sa ukázať, že ak došlo k nejakým krutostiam, ich pôvodcom nebol on, ale drsná povaha jeho správcu. Pod touto zámienkou ho dal chytiť, v jedno ráno ho dal na námestí v Cesene rozťatť napoly a vedľa neho položiť kus dreva a krvavý nôž. Ukrutné divadlo ľud v okamihu uspokojilo a ohromilo. Vráťme sa však na začiatok. Vojvoda sa stal veľmi mocným a proti existujúcim nebezpečenstvám bol dosť chránený, lebo si postavil vlastné vojsko a z veľkej časti zničil susedné vojská, ktoré ho mohli napadnúť. Ak chcel pokračovať v dobýjaní nových území, rešpekt mohol mať už len pred Francúzskom, lebo vedel, že kráľ si uvedomil konečne svoj omyl, a také dačo by mu netrpel. Preto si začal hľadať nových spojencov a váhal sa zúčastniť po boku Francúzov na ich výprave do Neapolského kráľovstva proti Španielom, ktorí obliehali Gaetu. Mal v úmysle získať si za spojencov práve Španielov, a aj by sa mu to bolo rýchlo podarilo,

keby bol žil Alexander. Doteraz sme videli, ako riadil existujúce skutočnosti. Pokiaľ ide o budúce, musel rátať predovšetkým s tým, že nový muž na pápežskom stolci mu nebude spojencom a bude sa usilovať zobrať mu, čo mu dal Alexander. Chcel sa proti tomu zabezpečiť štvorako: vykántriť všetkých pokrvných príbuzných pánov, ktorých obral o majetok, aby pápežovi znemožnil využiť ich na svoje zámery; získať si na svoju stranu všetku rímsku šľachtu, aby tak mohol držať pápeža na uzde; dostať kolégium kardinálov čo najväčšmi na svoju stranu; získať ešte za Alexandrovho života také veľké územie, aby mohol odolať vlastnými silami prvému náporu nového pápeža. Tri z týchto predsavzatí splnil do Alexandrovej smrti úplne a štvrté takmer: olúpených pánov pobil, koľko len mohol, takže sa ich zachránilo len pár, rímskych šľachticov si získal a kolégium bolo z najväčšej časti tiež jeho. Pokiaľ ide o nové územia, plánoval sa stať pánom Toskánska a už mal Perugiú, Piombino a pod ochranu si zobral Pisu. Len čo už nemusel brať ohľady na Francúzsko (k tomu došlo, keď pripravili Španieli Francúzov o Neapolské kráľovstvo a v dôsledku toho boli obe mocnosti nútené uchádzať sa o spojenectvo s ním), vtrhol do Pisy. Hneď nato sa mu zo závidi voči Florentánom aj zo strachu poddala Lucca a Siena. Florentania boli bezmocní, a keby sa mu ich bolo podarilo dobyť (a nepochybne by sa mu to podarilo ešte v roku Alexandrovej smrti), bol by tak zosilnel a získal taký rešpekt, že sa mohol udržať sám, bez závislosti od cudzej šťasteny či sily, len vlastnou mocou a schopnosťami. Alexander však umrel päť rokov po tom, ako začal Valentino narábať mečom. Zanechal ho v situácii, keď mal len romagnský štát pevne v područí, kým všetky ostatné boli ešte neisté, a to medzi dvoma mimoriadne mocnými nepriateľskými vojskami, a navyše na smrť chorého. Mal však toľko odvahy a statočnosti, tak dobre vedel, ako si získavať ľudí a márneť ich, také pevné základy štátu vybudoval v krátkom čase, že nemať na krku spomínané vojská a pri troche zdravia, bol by vedel odolať každej ťažkosti. O dobrých základoch jeho štátu svedčí, že Romagna naňho čakala verne dlhšie ako mesiac. V Ríme bol taký bezpečný, že hoci ho už život opúšťal a Baglionovci, Vitelliovci i Orsiniovci sa vrátili do mesta, nepodnikali proti nemu nič. Ak už nemohol dosiahnuť, aby zvolili za pápeža, koho sám chcel, mohol aspoň zabrániť, aby nezvolili, koho nechce. Keby bol býval v čase Alexandrovej smrti zdravý, nič by mu nebolo ťažké. V deň, keď zvolili pápeža Júlia II., mi povedal, že myslel na

všetky možné dôsledky otcovej smrti a so všetkými si vie poradiť, len jedno mu nikdy nezišlo na um: že bude v čase jeho smrti aj sám umierať. Keď si preberiem v mysli všetko, čo vojvoda dokázal, nenachádzam nič, za čo by som ho vedel pokarhať. Naopak, podľa mňa ho treba dať za vzor všetkým, ktorých dostala k moci šťastena a zbrane iných. A to som aj urobil. Pri svojej odvahe a vysokom cíeli pred sebou sa nemohol správať inak, ako sa správal. Plány mu prekazila len krátkosť Alexandrovho života a vlastná choroba. Živšie príklady, ako sú jeho skutky, už nemôže nájsť nikto, kto by pokladal za nevyhnutné zabezpečiť sa vo svojom novom vladárstve pred nepriateľmi, získať si priateľov, zvíťaziť silou alebo listou, získať si lásku a rešpekt ľudu, vernosť a oddanosť vojakov, kto by chcel zničiť predpokladaných alebo nevyhnutných protivníkov, prerobiť staré poriadky, byť prísny a vďačný, veľkodušný a zhovievavý, kto by chcel zničiť neverné vojsko a vytvoriť nové, udržať si priateľstvo kráľov a vladárov, aby k nemu museli byť v nápomoci milí a pri vypovedaní vojny úctiví. Za vinu mu možno dať len nedobrý výber v súvislosti s voľbou Júlia II. Lebo keď už nemohol dať zvoliť pápeža podľa svojho, mohol zabrániť voľbe neželaného, a teda nemal nijako dovoliť udeliť pápežský stolec kardinálom, ktorým ublížil, alebo ktorí by ako pápeži mali dôvod báť sa jeho moci. Ľudia totiž ubližujú zo strachu alebo z nenávisti, a on ublížil okrem iných kardinálovi zo San Pietra in Vincoli, zo San Giorgia, Colonnovi a Ascaniovi. Všetci ostatní okrem rouenského a španielskeho kardinála by sa ho zasa museli na pápežskom stolci báť. Rouenský mu bol zaviazaný a bol s ním v príbuzenstve, španielsky zas pre svoju moc, lebo mal za spojencu francúzske kráľovstvo. Vojvoda sa mal preto predovšetkým usilovať, aby zvolili španielskeho pápeža, a v prípade neúspechu mal pristať na rouenského, no nikdy na pápeža zo San Pietra in Vincoli. Kto sa nazdáva, že veľkým ľuďom stačí preukázať nové dobrodenia, aby zabudli na staré skrivodlivosti, ten sa mýli. Tak sa pomýlil s voľbou Júlia II. aj vojvoda, a to bola príčina jeho definitívnej skazy.

ÔSMA KAPITOLA

①

O TÝCH, ČO PRIŠLI KU VLADÁRSTVU HANEBNÝM SPÔSOBOM

Keďže sa zo súkromnej osoby vladárom možno stať ešte ďalšími dvoma spôsobmi, ktoré nemožno celkom pripísať ani vplyvu

osudu, ani schopnostiam, rozhodol som sa o nich pohovoriť napriek tomu, že o jednom z nich by sa dalo obšírne uvažovať v rozprave o republikách. Prvý prípad je, keď sa dostane človek k vládnutiu hanebným a bezbožným spôsobom, a druhý, keď urobia dakoho vládnúť svojou priazňou jeho spoluobčania. Na prvý prípad poukážem dvoma príkladmi, jedným zo staroveku a jedným zo súčasnosti. Inak sa mu venovať nebudem, lebo podľa mňa by mali byť príklady dostatočným poučením každému, kto by bol donútený napodobniť ich.

Sicílsky Agatokles sa stal kráľom Syrakúz nielen ako súkromná osoba, ale navyše bol nízky a opovrhnutiahodný aj jeho pôvod. Narodil sa v rodine výrobcu amfor a celkom v súlade so svojím pôvodom viedol ustavične hanebný život. Jeho hanebnosti však šli ruka v ruku s takými schopnosťami ducha a tela, že keď sa dal k vojsku, ustavičným postupom sa z neho stal až prétor Syrakúz. Len čo bol zaňho ustanovený, rozhodol sa, že sa stane vládnúť a uchváti násilím a bez ohľadu na záväzky úrad, ktorý dostal na základe súhlasu. O svojom zámere sa dohodol s Kartáginčanom Hamilkarom, ktorý bol s vojskom na Sicílii. V jedno predpoludnie zhromaždil syrakúzsky ľud a senát pod zámienkou, že chce prijať rozhodnutia v záležitostiach republiky, a potom dal na dohovorené znamenie svojim vojakom povraždiť všetkých senátorov a najbohatších z ľudu. Po ich smrti sa bez akéhokoľvek občianskeho odporu vyhlásil za vládnúť mesta. Hoci ho potom Kartáginčania dva razy porazili a nakoniec aj obliehali mesto, dokázal ho nielen ubrániť, ale počas obliehania vyčlenil posádku obrancov a so zvyškom svojho vojska prepadol Afriku. Tak dostal v krátkom čase Syrakúzy z obliehania a Kartáginčanov zasa do krajnej núdze. Donútil ich uzavrieť dohodu, podľa ktorej sa museli uspokojiť so svojím africkým územím a Agatoklovi prenechať Sicíliu. Kto by sa teraz zamyslel nad Agatoklovými činmi a schopnosťami, našiel by medzi nimi len veľmi málo takých, ktoré možno pripísať šťastiu. K vládnutiu sa teda nedostal ničou priazňou, ale, ako bolo povedané, cez množstvo nepríjemností a nebezpečenstiev spojených so získavaním vojenských hodností. Udržať si ho musel tiež len množstvom odvážnych a nebezpečných rozhodnutí. Ak mu nepomohla k vládnutiu šťastie, nepomohli mu k nemu celkom ani schopnosti, lebo pozabíjať vlastných občanov, pozrádzať priateľov, byť vierolomník, ukrutník, bezbožník, tomu sa nedá hovoriť schopnosti. Možno tak získať moc, no nie slávu. Inak by

nebol dôvod klásť ho nižšie ako hociktorého iného vynikajúceho vojvodu, ak by sme zobrali do úvahy len jeho schopnosť vrhať sa do nebezpečenstiev a unikať z nich, len jeho veľkú odvahu znášať a prekonávať protivenstvá. Jeho zúrivá krutosť, nefudskosť a množstvo hanebností jednoducho nedovoľujú priznať mu slávu navyšších mužov. Nepripisujme teda ani priazni osudu, ani schopnostiam, čo dosiahol bez nich.

Z našej prítomnosti, z obdobia panovania Alexandra VI. je príbeh Oliverotta da Ferma. Oliverotto osirel už ako dieťa, a tak ho vychovával jeho strýko z matkinej strany Giovanni Fogliani. Ešte ako mládenca ho dal za vojaka k Paolovi Vitellimu, nech sa podučí vo vojenstve a dosiahne nejakú vynikajúcu hodnosť. Po Paolovej smrti bojoval u jeho brata Vitellozza a bol taký bystrý, silný a odvážny, že sa stal zakrátko jedným z prvých mužov jeho vojska. Služiť u druhých sa mu však nevidelo dost dôstojné, nuž si zaumienil, že sa s pomocou pár Fermčanov, ktorým bolo milšie otroctvo ako sloboda vlasti, a s Vitellozzovou podporou zmocní Ferma. Napísal Giovannimu Foglianimu, že už nebol viac rokov doma, preto by chcel prísť pozrieť jeho i mesto a rozhliadnuť sa trochu po svojom rodičovskom majetku. A keďže jeho služba vo vojsku nemala iný účel, len získanie honoru, chcel by vraj prísť so všetkými poctami a v sprievode stočlennej jazdy svojich priateľov a služobníkov, nech spoluobčania vidia, že čas nemárnil podarmoncci. Preto prosil Giovanniho, či by nemohol zariadiť, aby ho Fermania privítali s poctami. Veď by tým napokon neprekázali česť len jemu, ale aj Giovannimu ako jeho vychovávateľovi. Giovanni po tomto liste neostal synovcovi dlžný nijakú službu. Zariadil, aby ho Fermania uvítali s poctami a Oliverotto sa potom ubytoval vo vlastných domoch. Strávil tak pár dní, kým nezariadil všetko potrebné pre svoj zamýšľaný hanebný skutok, a potom usporiadal veľkolepú hostinu, na ktorú pozval Giovanniho Foglianiho a všetkých popredných mužov Ferma. Keď sa skončilo hodovanie a všetky kratochvíle, ktoré patria k podobným hostinám, Oliverotto zviadol reč náročky na ťažké úvahy a začal hovoriť o veľkosti pápeža Alexandra, jeho syna Cesareho a o ich výpravách. Pri odpovediach Giovanniho a ostatných zrazu vstal, povedal, že o týchto veciach treba hovoriť na inom, tajnejšom mieste, a odišiel do jednej z vedľajších miestností. Všetci ostatní sa pobrali za ním, no ešte si ani neposadali, keď z úkrytov povyskakovali vojaci a všetkých povraždili aj s Giovannim. Po

vražde Oliverotto vysadol na koňa, vydrancoval s družinou mesto a v paláci uväznil najvyššiu radu mesta. Strach donútil členov rady počúvnuť ho a ustanoviť vládu, ktorej sa postavil na čelo. Nemal sa proti nemu kto postaviť, lebo všetci možní nespokojenci boli mŕtvi, a tak svoju moc posilnil novými občianskymi a vojenskými poriadkami. Nielenže si nimi zabezpečil Fermo, ale za ten rok, čo bol vládárom mesta, sa stal postrachom všetkých susedov. Dobyť ho by bolo bývalo rovnako ťažké ako dobyť Agatokla, keby sa nebol dal oklamať Cesaremu Borgiovi v Sinigagii, ako sa uvádza vyššie. Tam ho Cesare chytil spolu s Orsiniovcami a Vitelliovcami rok po spáchaní otcovraždy a dal ho zahrdúsiť spolu s Vitellozzom, ktorý mu bol učiteľom v cnostiach i hanebnostiach. V niekom by mohlo vyvolať pochybnosti, že Agatokles, či iný jemu podobný mohol žiť po bezpočetných zradách a krutostiach v svojej vlasti dlho bezpečný pred sprisahaniami vlastných obyvateľov a brániť sa pred vonkajšími nepriateľmi, keď toľkí ďalší by neboli mohli udržať štát krutosťou ani v čase mieru, nieto ešte v pochybných dobách vojny. Podľa mňa spočíva vec v dobrom alebo zlom uplatňovaní krutosti. Ak sa len dá v súvislosti so zlom hovoriť o dobre, potom možno za dobre uplatnenú krutosť označiť takú, za ktorou niekto siahne jediný raz z nevyhnutnosti zabezpečiť sa, viac ju neopakuje, naopak, usiluje sa obrátiť ju tak, aby bol z nej čo najväčší ošoh pre poddaných. Zle uplatňovaná krutosť je taká, ktorá je spočiatku zriedkavá a časom jej pribúda, miesto toho, aby sa s ňou prestalo. Kto sa bude správať podľa prvého spôsobu, s božou a ľudskou pomocou si hádam ešte nejako môže štát udržať, ako napríklad Agatokles. Kto sa bude správať podľa druhého, ten v nijakom prípade. Treba preto pripomenúť, že keď dobyvatel uchvacuje štát, musí vychádzať z týchto skutočností a všetkých krutostí sa dopustiť naraz. Potom sa k nim nebude musieť vraciť každý deň, ľuďom bude môcť dať pocit bezpečnosti a získať si ich dobrodeniami. Kto koná zo strachu, či na zlú radu inak, ten je nútený držať v ruke ustavične nôž a nikdy sa nebude môcť oprieť o svojich poddaných, lebo im ustavičnými a stále novými krivdami znemožní cítiť sa pred ním bezpeční. Keď sa porobia všetky krivdy naraz, niet ich kedy precitovať, a preto natoľko neurážajú. Naopak, dobrodenia treba robiť postupne, aby ich bolo možné lepšie vychutnať. Nadôležitejšie je, aby vládár nažíval so svojimi poddanými tak, že ho nebude nijaká nepredvídaná udalosť nútiť zmeniť správanie v dobrom či zlom. Keby ho totiž napríklad zlé

časy donútili zmeniť postoj, na konanie zla už nebude mať času a robiť zrazu dobro mu neosoží: bude sa pokladať za vynútené, takže sa zaň vďaka nedočká.

DEVIATA KAPITOLA

OBČIANSKY VLADÁR

Prejdime však k druhému prípadu, keď sa občan nestáva vládárom pomocou vlastných hanebností alebo iného neznesiteľného násillia, ale ho vyzdvihne priazeň vlastných spoluobčanov. Takýto vládár sa dá nazvať občianskym. Na získanie svojho postavenia nepotrebuje vynaložiť všetky svoje schopnosti, ani šťastena nemusí byť celkom na jeho strane. Skôr mu k nemu pomôže vydarený prefikáný skutok. Ako som teda povedal, na vládarsky stolec v tomto prípade človeka vyzdvihuje alebo priazeň ľudu, alebo priazeň mocných. Každá z nich vzniká z iných pohnútok a v každom meste sú prítomné obidve, keďže ľud sa nechce nechať ovládať a utláčať mocným, a tí by zasa chceli presný opak. Tieto dve odlišné chůfky vyvolávajú v mestách tri možné následky: vládárstvo, slobodu alebo anarchiu. Zakladateľom vládárstva môže byť alebo ľud, alebo mocní, podľa toho, ktorá strana mala príležitosť. U mocných vzniká sklon k založeniu vládárstva vtedy, keď už nevidia inú možnosť, ako odolať tlaku ľudu. Vtedy začínajú vzdávať úctu niekomu spomedzi seba a urobia z neho vládára, aby mohli dať v jeho tieni voľný priechod svojim chůfkam. Ľud sa správa rovnako, keď už nevie, ako odolávať mocným. Od svojho vládára potom očakáva, že ho bude svojou autoritou brániť. Koho na vládarske kreslo vyzdvihol ľud, ten sa na ňom udrží ľahšie, lebo vládár vyvolený mocnými má okolo seba veľa takých, čo sa mu chcú rovnať, takže ich nemôže ovládať a rozkazovať im, ako by sám chcel. Kto sa však stal vládárom z priazne ľudu, vládne sám a má okolo seba najviac ak pár ľudí, ktorí nie sú privyknutí poslúchať. Mocných okrem toho nemožno uspokojiť so všetkou čťou, a neukriviť iným. Ľud však možno. Ľud má totiž počestnejšie cieľ ako mocní, lebo kým tí chcú utláčať, on iba nechce byť utláčaný. K tomu sa ešte pridáva skutočnosť, že pred znepriateleným ľuďom sa vládár nemôže nikdy zabezpečiť, lebo je ho veľa, kým pred mocnými sa dokáže, keďže ich je málo. Znepriatelený ľud môže vládára prinajhoršom opustiť, ale pri znepriatelených mocných sa

musí navyše obávať, že sa postaví proti nemu. Tí sú predvídavejší a prefikanejší, než sa vždy usilujú zachrániť tak, že predbiehajú čas a hľadajú priazeň u nádejného víťaza. Ďalší rozdiel v správaní vladára voči dvom spomínaným vrstvám je v tom, že je nútený žiť ustavične s jedným a tým istým ľudom, no na tých istých silných odkázaný nie je, keďže ich môže ustanovovať a ničť každý deň a spoločenskú vážnosť im môže odnímať a dávať, kedy sa mu zapáči. Kvôli lepšiemu pochopeniu to chcem doplniť tvrdením, že s mocnými treba zaobchádzať v zásade dvojako: alebo si ich vladár zaviazá, aby svoje ciele spojili celkom s jeho osudom, alebo si ich nezaviazá. Tých, ktorí sa na to podujmú, a nie sú chamtivci, tých si musí ctiť a milovať, kým k ostatným sa musí správať podľa toho, či sa k nemu odmietli pridať pre svoju malovernosť a vrozenú malodušnosť, alebo odmietli náročky a kvôli ctižiadosti. Služby prvých musí využívať, najmä tých, čo sú nápomocní, keďže v žičlivom čase mu to slúži ku cti a v protivenstvách sa ich netreba báť. Druhí však myslia očividne väčšmi na seba ako na knieža. Pred nimi sa musí mať na pozore a brať ich ako otvorených nepriateľov, lebo v každom protivenstve mu budú dopomáhať k skaze. Kto sa teda stane vladárom z priazne ľudu, musí si uchovať jeho priateľstvo. Malo by to byť ľahké, lebo ľud nechce nič, len nebyť utláčaný. Kto sa však stane vladárom ako nástroj mocných proti ľudu, musí sa predovšetkým usilovať získať si ľud, a nebude mu to ťažké, ak si ho zoberie pod ochranu. Ľudia sú už takí, že ak od niekoho čakajú len všetko zlé, a potom sa od neho dočkajú dobra, tým väčšmi sa mu cítia zaviazaní. Preto sa bude poddaný ľud správať k takému vladárovi vládnejšie, ako by sa správal k svojmu vlastnému. Potom si ho už môže vladár pripútať mnohými spôsobmi, ktorým však nebudeme venovať pozornosť, keďže závisia vždy od konkrétneho prípadu a niet na ne presného návodu. Len toľko chcem ešte povedať, že vladár musí byť s ľudom v priateľskom vzťahu, lebo inak si v protivenstvách nepomôže. Spartský vladár Nabis odolal, keď ho obliehalo nepremožiteľné rímske vojsko a celé Grécko, a ubránil pred nimi svoju vlasť a svoj štát. Keď sa priblížilo nebezpečenstvo, stačilo mu zbaviť sa niekoľkých veľmožov. Keby však nebol býval s ľudom v priateľskom vzťahu, isto by to nebolo stačilo. Nech sa proti tomuto môjmu názoru nikto nevzpiera otrepánym príslovím, že „Kto si zakladá na ľude, stavia na piesku“. To totiž platí, len keď si na ľude zakladá súkromný občan, ktorý rozhlasuje, že ho ľud oslobodí, ak

ho budú utláčať nepriatelia alebo úrady. Taký človek naozaj často oklamať, ako sa to stalo v Ríme Gracchovi Florencii messerovi Giorgiovi Scalimu. Ak si však zakladá vladár, teda človek, ktorý môže rozkazovať, je dobrotivý, v protivenstvách sa neľaká, nezabudol ani na iné opatrenia a udržiava ľudové vrstvy oduševnené vlastnou odvahou a poriadkami, toho ľud nikdy nesklame a uvidí, že si postavil dobré základy. Tieto vladárstva sa zvyčajne dostávajú do nebezpečenstva, keď sa ich poriadok mení z občianskeho na absolútny, lebo vladári potom rozkazujú sami, či dokonca pomocou úradov. Osobitne vratké a nebezpečné je postavenie vladára v poslednom uvedenom prípade, pretože vtedy celkom závisia od vôle občanov postavených do čela úradov a tí ich môžu poľahky pripraviť o štát organizovaním sprisahania alebo neposlušnosťou. Keď nadíde také nebezpečenstvo, vladár nestihne uchopiť absolútnu moc, keďže občania a poddaní sú navyknutí prijímať rozkazy od úradníkov a v pohnutých chvíľach nebudú ochotní počúvať svojich skutočných pánov. V neistých časoch bude mať potom vladár nevyhnutne nedostatok tých, na ktorých by sa mohol obrátiť s dôverou. Keď je totiž pokoj a smrť je ďaleko, občania utekajú k vladárovi, sľubujú a chcú by preňho umrieť, lebo potrebujú pomoc štátu. Ak si však vladár zvykol vládnuť prostredníctvom úradov, nemôže rátať s rovnakou ochotou aj v nežičlivých časoch, lebo keď potrebuje štát pomoc občanov, nájde málo ochotných. Situácia je o to nebezpečnejšia, že tu sa nemožno poučiť na vlastnej skúsenosti. Rozumný vladár preto musí nájsť taký spôsob vlády, aby občania potrebovali jeho štát vždy, v akomkoľvek čase. Potom mu budú vždy verní.

DESIATA KAPITOLA V ČOM SPOČÍVA SILA VLADÁRSTIEV

Pri skúmaní vlastností týchto vladárstiev treba ešte zobrať do úvahy, či má vladár toľký štát, aby sa mohol v prípade potreby udržať sám, alebo či potrebuje pri obrane zakaždým pomoc iných. Aby som sa vyjadril jasnejšie: sám sa môže udržať ten, kto dokáže vďaka množstvu obyvateľstva či peňazí postaviť vojsko schopné ísť do bojového ohňa s hocakým útočníkom; pomoc iných potrebuje zasa ten, kto sa nemôže postaviť proti nepriateľovi v poľnej bitke,

Ďalej je nútený utiahnúť sa do hradieb a brániť ich. O prvom prípade už bola reč a ešte bude. Ak však vládár potrebuje pomoc iných, nedá sa inak ako posmeľovať ho, nech len dobre zásobí a opevní svoje mesto, a o vidiek nech sa nestará. Kto má svoje mesto dobre opevnené a aj v ostatných veciach so svojimi poddanými zaobchádzal, ako je uvedené v tomto zväzoku, pred tým bude mať veľký rešpekt každý útočník. Ľudia sa totiž všeobecne neradi púšťajú do viditeľne ťažkých podujatí. A kto napadne vláďára, ktorý má silné mesto a žije s ľuďom v mieri, ten si svoje podujatie určite nebude zľahčovať. Nemecké mestá majú mimoriadne veľkú slobodu, málo dedín, a hoci poslúchajú cisára, len keď chcú samy, neboja sa ani jeho ani nijakého okolitého mocnára. Každý si totiž pomyslí, že dobýjanie by trvalo určite do omrzenia a bolo by ťažké. Tak dobre sú opevnené: majú náležité priekopy a hradby, dostatok diel a vo verejných skladoch držia jedla, pitia a kuriva vždy na jeden rok. Okrem toho dbajú, aby sa v priebehu roku nemíňalo z verejného na stravu pre nemajetný ľud, a tak preň majú po celý rok pripravenú prácu v živnostiach najdôležitejších pre život mesta, ktorých výnos zabezpečuje stravu pre nemajetných. V úcte majú aj vojenský výcvik, ku ktorému majú mnoho vojenských poriadkov. Vládár s dobre opevneným mestom a znášateľným vzťahom poddaných teda nemôže byť napadnutý. A keby aj, útočník odíde s hanbou, lebo na tomto svete sa udalosti tak rýchlo striedajú, že vari niet vojvodu, že by mohol s vojskom nečinne táboriť okolo mesta celý rok. Nieкто by však mohol vzniesť námietku, že ľud stratí trpezlivosť, ak má vonku svoje majetky a uvidí ich horieť. Dlhé obliehanie a súcitiť s vlastnou biedou ho donúti opustiť vláďára. Mocný a odvážny vláďár však podobné ťažkosti nepochybne prekoná. Raz utíši poddaných nádejou, že bieda nebude mať dlhé trvanie, inokedy vyvolá strach z nepriateľovej krutosti, alebo sa šikovne zbaví najsmelších. Vec sa má okrem toho inak, lebo nepriateľ podľa všetkých predpokladov vypálí a zničí krajinu už v čase svojho príchodu, teda keď sú ľudia ešte nadchnutí a plní vôle ubrániť sa. Tým istejší si môže byť vláďár, lebo keď vôľa po niekoľkých dňoch ochabne, škody sú už napáchané, rany obdržané a niet už proti nim pomoci. To ľudí ešte viac primkne k ich vláďárovi. Budú to cítiť ako záväzok vláďára voči sebe, keďže ich domy boli vypálené a majetky zničené kvôli jeho obrane. Ľudia sú už takí, že cítia vďaku k tomu, komu dobrodenie poskytujú, i k tomu, od koho ho prijímajú. Ak skrátka všetko dobre uvážime,

rozvážny vláďár by mal pri dostatku obživy a muškôr či neskôr bez väčších ťažkostí ovládnuť myobliehaných občanov.

JEDENÁSTA KAPITOLA

O CIRKEVNÝCH VLADÁRSTVACH

Už nám ostáva uvažovať len o cirkevných vláďárstvach. Ťažkosti sú iba s ich nadobudnutím, keďže na to treba schopnosti alebo zliclivý osud. Po nadobudnutí už nie je potrebné jedno ani druhé, lebo ich udržiavajú pri živote dávne cirkevne poriadky, ktoré sú také mocné a výborné, že dokážu udržať vláďarov pri moci bez ohľadu na to, ako vládnu a žijú. Dá sa preto povedať, že vláďári cirkevných štátov sú jediní, ktorí majú štát, a nebránia ho, ktorí majú poddaných, a nevládnu im. Štáty im nezoberie nik, aj keď sú bez obrany, poddaní sa im nechcú ani nemôžu odcudziť a neprekáza im, že nemajú nad sebou vládu. Bezpečné a šťastné sú teda len tieto vláďárstva. Nebudem však o nich hovoriť, lebo ich riadia vyššie zákony, na ktoré ľudská myseľ nestačí. Povstali z božej vôle, Boh ich aj udržiava, a kto by sa nimi zaoberal, bol by domýšľavý a pochabý človek. Nieкто by sa ma však mohol predsa len opýtať, prečo si zo svetskej moci cirkvi pred Alexandrom nerobili veľa nielen talianski mocnári, ale ani ten najdrobnejší barón či pán, a teraz zmocnela natoľko, že sa pred ňou trasie sám francúzsky kráľ, že ho mohla dostať preč z Talianska a zničiť Benátčanov. Sú to známe veci, no jednako sa mi zdá vhodné aspoň trochu si ich pripomenúť. Pred príchodom francúzskeho kráľa Karola do Talianska bol polostrov rozdelený medzi pápeža, Benátčanov, neapolského kráľa, milánskeho vojvodu a Florentánov. Títo mocnári sa starali predovšetkým o dve veci: aby do Talianska nevstúpil cudzinec s vojskom a aby nikto z nich nerozširoval územie svojho štátu. Najväčší pozor si dávali na pápeža a Benátčanov. Benátčanov mohli brzdiť len spoločnými silami, ako sa to stalo pri obrane Ferrary, a pápeža držali pri zemi pomocou rímskych barónov. Tí boli rozdelení medzi orsiniovskú a colonovskú stranu, takže si našli vždy dost dôvodov na nesvornosť. Keďže pritom chodili v zbrani rovno pápežovi pred očami, pápežský stolec oslabovali a robili bezvládnym. Hoci sa na stolec občas aj dostal odvážny pápež, ako bol napríklad Sixtus, ani

Jednému nepomohol šťastný osud či múdrosť zbaviť sa týchto neprijemností. Príčinou bola krátkosť života pápežov, lebo pri priemerne desaťročnom pontifikáte mohol pápež pokoriť sotva jednu zo strán. Ak napríklad jeden pápež takmer vykynožil Colonnovcov, jeho následník bol zasa nepriateľom Orsiniovcov, nuž postavil Colonnovcov opäť na nohy, ale Orsiniovcov už s ich pomocou zničiť nestihol. V dôsledku toho sa svetská moc pápeža tešila v Taliansku malej úcte. Potom nastúpil Alexander VI., ktorý ukázal najlepšie spomedzi všetkých pápežov v dejinách, ako sa môže pápež presadiť pomocou peňazí a vojska. Prostredníctvom vojvodu Valentina a s využitím vstupu Francúzov do Talianska porobil všetky opatrenia, ktoré som spomínal pri činoch vojvodu. Hoci nechcel posilniť cirkev, ale vojvodu, napriek tomu spôsobili všetky jeho opatrenia rast sily cirkvi, ktorá po jeho a vojvodovej smrti zdedila ich výsledky. Pápež Július dostal po svojom nástupe silný cirkevný štát, lebo mal v rukách celú Romagnu a vďaka Alexandrovým ráznym zákrokom proti rímskym barónom boli zlikvidované ich strany. Július dostal do vienka aj spôsob zabezpečovania peňažných príjmov, čo bolo za Alexandrovej vlády niečo nevídané. Július nielenže sa všetkých týchto výdobytkov pridržal, ale ich aj zveľadil. Zaumienil si napríklad získať Bolognu, zničiť Benátčanov, vyhnať z Talianska Francúzov, a všetky tieto podujatia sa mu aj podarili. A keďže všetko toto urobil kvôli posilneniu cirkvi, a nie kvôli blahu nejakej súkromnej osoby, ctí ho to ešte väčšmi. Orsiniovskú a colonnovskú stranu ponechal, ako ich našiel. Hoci v nich bolo pár vodcov schopných vyvolávať prevraty, na uzde ich držal strach zo sily cirkvi, a najmä skutočnosť, že nemali vlastných kardinálov, lebo tí sú hlavnými pôvodcami ich vzájomných rozbrojov. Aj v budúcnosti bude k rozbrojom nevyhnutne dochádzať zakaždým, keď budú mať Colonnovci a Orsiniovcovia vlastných kardinálov, lebo ctižiadosť vedie kardinálov k zakladaniu vlastných strán v Ríme i mimo neho, a baróni sú potom nútení brániť záujmy niektorej z nich. Takto vzniká z ctižiadosti prelátov nesvornosť a nepokoje medzi barónmi. Pápež Lev teda našiel pápežský stolec mimoriadne mocný a očakáva sa, že svojou dobrotou a nekonečným množstvom ostatných cností ešte viac posilní a zveľebí to, čo jeho predchodcovia urobili silnými zbraňami.

DVANÁSTA KAPITOLA

O DRUHOCH VLASTNÝCH A ŽOLDNIERSKÝCH VOJSK

Doteraz som sa podrobne venoval všetkým druhom vladárstiev, o ktorých som si zaumienil uvažovať na začiatku. Poukázal som na niektoré dôvody ich blahobytu či biedy a na spôsoby, akými sa mnohí usilovali o ich nadobudnutie. Teraz mi ostáva prebrať všeobecne útočné a obranné situácie, ktoré môžu vzniknúť v každom z uvedených vladárstiev. Povedal som, že vladár musí mať vybudované dobré základy, lebo inak nevyhnutne padne. Najhlavnejšími zločkami základov všetkých druhov štátov, to znamená starých, nových i zmiešaných, sú dobré zákony a dobré vojsko. Zákony však vynechám a budem hovoriť len o vojsku, lebo kde nie je dobré vojsko, tam nemôžu byť ani dobré zákony, a naopak. Vojsko, ktorým vladár bráni vlastný štát, môže byť vlastné, žoldnierske, pomocné alebo zmiešané. Žoldnierske a pomocné vojsko je zbytočné a nebezpečné a kto si zakladá silu a bezpečnosť štátu na žoldnieroch, svoj cieľ nikdy nedosiahne. Žoldnieri sú totiž nejednotní, ctižiadostiví, bez disciplíny, nespohľadliví, smelo sa púšťajú do spojencov a zbabelo utekajú pred nepriateľmi, nemajú bázeň božiu ani dôveru ľudí, útok s nimi znamená porážku, v mieri svojho vladára zdierajú tak ako vo vojne nepriateľa. Jedinou príčinou toho všetkého je, že v boji ich nedrží nič, len tá trocha mzdy, a to v nich nedokáže prebudiť vôľu umrieť za svojho vladára. Natískajú sa mu, keď nevedie vojnu, no len čo vojna príde, usilujú sa ujsť alebo odísť. Nemalo by dať veľa námahy presvedčiť sa o tom, veď dôvodom dnešnej skazy Talianska je práve skutočnosť, že sa po dlhé roky opieralo o žoldnierske vojská. Niekomu možno aj trochu pomohli, vo vzájomných bojoch medzi talianskymi štátmi sa ukazovali byť odvážne, no aké naozaj sú, to ukázali hneď, len čo prišiel cudzinec. Ony zapríčinili, že francúzsky kráľ Karol sa mohol zmocniť Talianska aj s chromým vojskom. Pravdu hovoril, kto za to vtedy váfal vinu na naše hriechy. Ibaže to boli trochu iné hriechy, než na aké sa myslelo – tie, o ktorých tu rozprávam ja. A pretože nimi zhrešili vladári, aj pykať museli oni. Chcem preto lepšie ukázať, čo je nešťastím žoldnierskych vojsk. Sú ním predovšetkým ich velitelia, či sú už vynikajúci, či nie. Ak sú, nemožno im dôverovať, lebo budú vždy nevyhnutne myslieť na vlastnú moc, ktorú si môžu.

zabezpečiť len zničením vlastného pána alebo niektorého jeho spojenca. Ak je veliteľ neschopný, v každom prípade zničí vlastného pána. Ak by niekto namietol, že to isté môže urobiť každý, kto má v ruke zbraň, či je žoldnier, či nie, tomu odpoviem, že zbrane môže mať v rukách len vládár alebo republika. Vládár musí ísť plniť povinnosti veliteľa osobne a republika musí velením poveriť svojich občanov. Ak poverí nesúceho, musí ho vymeniť, ak súceho, musí ho zákonmi zaviazať, aby neprekročil určené medze. Vlastná skúsenosť nás presvedča, že obrovské pokroky dosahujú len kniežatá a republiky s vlastným vojskom a žoldnierske vojská robia vždy iba škodu. Republika, ktorá má vlastné vojsko, sa nepodriadi jedinému občanovi tak ľahko ako republika s cudzím vojskom: vlastné vojská mali dlhé stáročia Rím a Sparta a žili pri nich slobodne. Najvyššie stupne slobody dnes dosahujú Švajčiari pri svojom mimoriadne silnom vojsku. Služby žoldnierskeho vojska používali v staroveku napríklad Kartáginci a to ich po prvej púnskej vojne takmer pripravilo o slobodu, hoci postavili na jeho čelo vlastných občanov. Tébania dali po Epaminondovej smrti svojmu vojsku za veliteľa Filipa Macedónskeho a ten im zobral po víťazstve slobodu. Milánčania si najali proti Benátčanom po smrti vojvodu Filipa Francesca Sforzu a ten Benátčanov najskôr porazil pri Caravaggiu a potom sa s nimi spojil proti svojim milánskym pánom. Otec Francesca Sforzu bol vojakom neapolskej kráľovnej Giovanny a nechal ju z ničoho nič bez vojska, takže sa bola nútená hodiť kvôli záchrane kráľovstva do náručia kráľovi Aragónska. Benátčania a Florentania však v minulosti predsa len rozšírili svoju vládu pomocou žoldnierov. Na túto námietku odpovedám, že Florentania mali šťastie, lebo práve schopní velitelia, ktorých sa mohli obávať, neprešli cez hlasovanie, lebo boli proti nim vznesené námietky, alebo napokon obrátili svoju ctižiadosť iným smerom. Hlasovaním neprešiel ani Giovanni Acuto, nuž jeho vernosť nebolo možné preveriť. V hĺbke duše je však každý presvedčený, že keby bol prešiel, Florentania by mu boli vydaní na milosť a nemilosť. Sforza mal svojich stálych protivníkov v Bracciovcoch a jeden druhého veľmi dobre strážili: keď zameral Francesco svoju ctižiadosť na Lombardsko, Braccio ju obrátil proti cirkevnému štátu a Neapolskému kráľovstvu. Prejdime však k nedávnym udalostiam. Florentania si vybrali za svojho veliteľa mimoriadne rozvážneho muža Paola Vitelliho, ktorý získal ako veliteľ svojho súkromného vojska ohromnú

povešť. Nikto nepoprie, že po jeho dobytí Pisy boli Florentania veľmi radi, že je s nimi. Keby sa bol totiž stal žoldnierom ich nepriateľov, nebolo by im pomoci. Báli sa ho, a nezostávalo im nič iné ako poslúchať ho. Ak si pripomenieme vojenské úspechy Benátčanov, uvidíme, že bezpečne a slávne napredovali dovtedy, kým používali vo vojne vlastné vojsko, teda počas ich námorných výprav, kde bojovali so všetkou čťou prostredníctvom vlastného ozbrojeného ľudu a šľachty. Len čo však začali výboje na pevnine, svoj dobrý zvyk zanechali a začali napodobňovať obyčaje ostatného Talianska. Prechádzala ich veľká vážnosť a na suši veľa územia nemali, nuž na začiatku svojich suchozemských výbojov sa nemuseli veľmi obávať svojich veliteľov. Že je chyba spoliehať sa na cudzích veliteľov, to spoznali za Carmagnolu, okamžite ako začali rozširovať svoje územie na pevnine. Carmagnola bol mimoriadne schopný, lebo pod jeho velením porazili milánskeho vojvodu. Jednako z jeho ľahostajnosti pri vedení vojny usúdili, že im už nijakú bitku nevyhrá. Keby ho však boli prepustili zo svojich služieb, boli by prišli o nadobudnuté územia, a tak ho boli nútení kvôli vlastnej bezpečnosti zabiť. Kým pri Carmagnolovi sa museli obávať následkov víťazstva, po ňom mali takých veliteľov ako Bartolomeo da Bergamo, Roberto da San Severino, gróf z Pitigliana a ďalší, pri ktorých mohli očakávať len porážku. Došlo k nej potom vo Vailà, kde stratili v jednej bitke všetko, čo nadobudli s toľkou námahou za osemsto rokov. Územné zisky dosiahnuté pomocou žoldnierskych vojsk totiž prichádzajú pomaly, oneskorene a sú bezvýznamné, kým straty prichádzajú bleskovo a majú neuveriteľné rozmery. Keďže ma príklady zaviedli do Talianska, ktoré je už dlhé roky ovládané žoldnierskymi vojskami, chcel by som sa na tieto vojská pozrieť trochu z nadhľadu, aby sa dala cez pohľad na ich pôvod a vývoj urobiť ľahšie náprava. Viete, že len čo začala u nás v poslednom čase strácať Ríša postavenie a pápežova svetská moc si získala viac rešpektu, Taliansko sa rozdelilo na viac štátov. Mnoho veľkých miest totiž zdvihlo zbrane proti svojim mocipánom, volakedajším cisárovým chránencom, a cirkev ich pritom v záujme zvýšenia vlastnej svetskej autority podporovala. V mnohých ďalších mestách sa dostali k moci zasa občianski vládatelia. Taliansko sa tak dostalo do rúk cirkvi a niekoľkých republík a začalo si najímať cudzích žoldnierov, lebo noví cirkevní ani občianski vládatelia sa vo vojenstve nevyznali. Prvým úspešným veliteľom žoldnierskeho vojska bol Romagnčan Alberigo da

Conio. On vychoval okrem iných Braccia a Sforzu, ktorí boli svojho času pánmi Talianska. Po nich prišlo množstvo veliteľov, ktorí velia talianskym vojskám až do našich dní a výsledky ich schopností máme pred sebou ako Karolovo rabovanie, Ludovítovo plienenie, Ferrandovo násilné obsadenie a švajčiarske zhanobenie Talianska. Držali sa hlavnej zásady, že vážnosť si môžu získať len tak, ak o ňu pripraví pechotu. Vojaci pechoty totiž nie sú v šľachtickom stave a ich úspech v boji závisí od ich usilovnosti, takže svojmu veliteľovi môže získať vážnosť len početná pechota, a na takú žoldnierski velitelia nemali dosť prostriedkov. Preto obmedzili svoje vojská na jazdu, ktorá im vedela zabezpečiť obživu a pocty už v prijateľnom početnom stave, a došlo to až tak ďaleko, že v dvadsaťtisícovom vojsku nebolo ani dvetisíc pešiakov. Okrem toho urobili, čo len mohli, aby nemuseli aj so svojimi vojakmi podstupovať námahu a vystavovať sa strachu: uzatvárali medzi sebou dohody, že sa v boji nebudú zabíjať, ale zaoberať sa vydávaním naspäť bez výkupného, nepodnikali nočné útoky proti opevneným mestám a mestá za odplatu neprepadávali ich tábory, tábory si neopevňovali ani plotmi ani priekopami a v zime nebojovali. Všetko toto dovoľovali ich vojenské poriadky a povymýšľali si to, ako som spomenul, len aby sa vyhli námahe a nebezpečenstvu – až sa im takto napokon podarilo dostať Taliansko do stavu zotročenia a zhanobenia.

TRINÁSTA KAPITOLA

O POMOCNÝCH, ZMIEŠANÝCH A VLASTNÝCH VOJSKÁCH

Ďalšie vojská, od ktorých nemožno čakať nijaký úžitok, sú pomocné, čiže vojská iného mocnára prizvané na pomoc a obranu. Príkladom z nedávnej minulosti je rozhodnutie pápeža Júlia: po smutnej skúsenosti so svojím žoldnierskym vojskom počas ferrarskej výpravy sa rozhodol pre pomocné vojsko a obrátil sa so žiadosťou o pomoc na španielskeho kráľa Ferranda. Pomocné vojská môžu byť samy osebe dobré a užitočné, ale kto si ich zavolá, musí rátať vždy so škodlivými následkami, lebo prípadná prehra ho zničí a víťazstvo ho zasa uvrhne do poroby. Dávne dejiny na to poskytujú množstvo príkladov, no ja by som chcel jednako ostať pri prípade pápeža Júlia II., ktorý je ešte čerstvý. Jeho rozhodnutie treba označiť za chybné, lebo sa kvôli Ferrare vydal celkom do rúk

cudzince. Jeho šťastena privolala našťastie tretiu silu, ktorá mu umožnila neprežrieť trpký plod svojej nedobrej voľby. Keď bolo totiž jeho pomocné vojsko porazené pri Ravenne, objavili sa Švajčiari, ktorí celkom neočakávane zahnali na útek víťazov. Vďaka tomuto úteku sa nedostal pápež do poroby víťazov a nepodrobilo si ho ani jeho pomocné vojsko, lebo víťazstvo mu zabezpečili iní. Keďže Florentania nemali nijaké vojsko, pokúsili sa dobyť Pisu tak, že k nej dovedli desaťtisíc Francúzov. Vystavili sa tým takému nebezpečenstvu ako nikdy v svojich dejinách. Konštantinopolský cisár sa postavil svojim susedom tak, že nasadil do Grécka desaťtisíc Turkov. Tí sa však po skončení vojny odmietli vrátiť a to bol začiatok poroby Grécka neveriacimi. Kto sa teda chce dostať do situácie, keď nebude môcť nijako zvíťaziť, nech sa len oprie o pomocné vojsko, lebo to je oveľa nebezpečnejšie ako vlastné. Pri ňom je pád hotová vec, lebo je zjednotené pod jediným vojvodcom, a to pod cudzím, kým žoldnierske vojsko potrebuje po dosiahnutí víťazstva viac času a lepšiu príležitosť, aby mohlo zaútočiť na svojho pána, lebo ten si ho našiel, platí ho a okrem toho žoldnierske vojsko netvorí jediný celok, takže dosadený veliteľ nedokáže získať tak skoro dostatok autority, aby mohol zaútočiť na svojho pána. Pri žoldnierskom vojsku je skrátka nebezpečnejšia jeho ľahostajnosť a lenivosť, kým pri pomocnom sile. Preto sa rozumný vládca takýmto druhom vojska vždy vyhýbal a orientoval sa na vlastné. Každý by bol radšej prehral s vlastnými ako zvíťazil s cudzími, lebo si uvedomoval, že víťazstvo dosiahnuté pomocou cudzieho vojska nie je ozajstným víťazstvom. Vždy budem bez rozpakov uvádzať príklad Cesareho Borgia a jeho činov. Tento vojvodca vstúpil do Romagne s francúzskym pomocným vojskom a tak obsadil Imolu a Forlì. Potom si však uvedomil, že pomocným vojskom ohrozuje vlastnú bezpečnosť, a usúdil, že menšiemu nebezpečenstvu by sa vystavil s žoldnierskym vojskom, než si najal Orsiniho s Vitellim. Keď potom zistil, že jeho žoldnieri nie sú v boji spoľahliví, verní, a navyše sú nebezpeční, zničil ich a rozhodol sa pre vlastné vojsko. Rozdiel medzi spomínanými tromi druhmi vojsk vidieť najlepšie na tom, ako ustavične rástla vojvodova autorita zároveň s tým, ako prechádzal od Francúzov k orsiniovsko-vitelliovským žoldnierom, až napokon ostal pri svojom vlastnom vojsku, ktorému sám velil. Nikdy sa netešil väčšej úcte, ako keď každý videl, že je úplným pánom vlastného vojska. Chcel som uvádzať len najnovšie

talianske príklady, no predsa by som sa len ešte rád vrátil k spomínanému syrakúzskeму Hieronymovi. Len čo si ho vybrali Syrakúzania za veliteľa vojsk, okamžite si vedomil, že žoldnierske vojsko je nanič, lebo mu stoja na čele podobní ľudia, ako sú dnešní žoldnierski velitelia v Taliansku. A keďže sa mu nezдало vhodné ponechať ich, ani prepustiť, dal ich jednoducho rozsekať na kusy a odvtedy viedol vojny vždy len s vlastným vojskom. Ešte chcem pripomenúť jeden výjav zo Starého zákona, ktorý je ako stvorený pre toto uvažovanie. Keď sa ponúkol Dávid Saulovi, že pôjde bojovať s filistínskym vyzývateľom Goliášom, Saul mu dal vlastnú zbroj, aby mu dodal odvahy. Dávid ju však odmietol, len čo sa do nej navliekol. Vraj sa v nej nedokáže dobre presadiť, a radšej pôjde na nepriateľa vlastným prakom a nožom. Skrátka, cudzia zbroj z človeka letí, je mu ťažká alebo tesná.

Keď oslobodil vďaka svojej šťastene a schopnostiam otec kráľa Ludovíta XI. Karol VII. Francúzsko od Angličanov, spoznal, že vlastné vojsko je nevyhnutnosť, a ustanovil v svojej krajine jazdné a pešie milície. Jeho syn kráľ Ludovít potom pechotu rozpustil a začal najímať švajčiarsku jazdu. Dnes jasne vidíme, že tento omyl, ktorý zopakovali Ludovítovi nasledovníci, vystavuje kráľovstvo nebezpečenstvám, lebo zvýšenie autority Švajčiarov malo za dôsledok znaničhodnenie všetkých vlastných vojsk. Ludovít totiž načisto rozpustil pechotu a vlastnú jazdu podriadil cudziemu vojsku, takže privyknutá ísť do boja len spolu so Švajčiarmi už ani nepomyslí, že by mohla bez nich zvíťaziť víťaznú bitku. Dôsledkom všetkého je, že Francúzi sa nemôžu vojensky postaviť proti Švajčiarom a postaviť sa proti iným bez nich sa ani len nepokúšajú. Francúzske vojská boli teda miešané, zložené sčasti zo žoldnierskych a sčasti z vlastných. Zmiešané vojsko je oveľa lepšie ako čisto žoldnierske alebo čisto pomocné, no je oveľa horšie ako vlastné vojsko. Postačí dôvodíť spomínaným príkladom, lebo keby boli Karolovi nasledovníci jeho poriadok rozvíjali alebo zachovali, Francúzske kráľovstvo by dnes bolo nepremožiteľné. Ľudská neobozretnosť však zapríčiňuje rozvoj procesov, ktoré vedia ukryť svoju jedovatú vďaka počiatkovej zdanlivej neškodnosti, ako som hovoril v súvislosti so suchotinárskymi teplotami. Preto nemožno označiť za rozumného človeka, ktorý vie zo svojho vladárskeho postavenia rozpoznať neuhu, len keď ich už vidieť. A schopnosť rozpoznávať v zárodku majú len málokto. Aká bola napríklad prvá príčina skazy Rímskej ríše? Začiatok jej konca je

nepochybne späť s najímaním Gótov, lebo tým začala prúdiť do Gótov všetka cnosť zo žíl Rímskej ríše. Končím tvrdením, že bez vlastných zbraní stráca akékoľvek vladárstvo bezpečnosť a celkom sa vydáva na milosť osudu, keďže mu chýba sila, čo by ho ubránila v ťažkej situácii. Múdri ľudia tvrdia od nepamäti, že nie je nič vrtkavejšie a nezdravšie ako mocnosť, ktorá svoju slávu nezakladá na vlastnej sile. Za vlastné sa pritom dá pokladať len vojsko zložené z poddaných, občanov alebo chranencov vladára. Všetky ostatné vojská sú žoldnierske alebo pomocné. Vlastné vojsko nie je ťažké postaviť. Treba len zobrať do úvahy zásady, ktoré som uviedol ja, rovnako ako spôsob organizácie a výzbroje týchto vojsk u otca Alexandra Veľkého Filipa, a tiež v mnohých republikách a vladárstvach. Na tieto organizačné zásady sa celkom odvolávam.

ŠTRNÁSTA KAPITOLA

O VLADÁROVÝCH VOJENSKÝCH POVINNOSTIACH

Vladár teda nesmie mať nijaký iný predmet záujmu, nesmie si vyvíjať nijaké iné remeslo okrem vojny, vojenských poriadkov a vojenskej disciplíny. Vojenské remeslo je jediné, aké sa očakáva od toho, kto rozkazuje. Je v ňom taká sila, že nielen dokáže udržať pri moci dedičných vladárov, ale často vie do vladárskeho postavenia vyzdvihnúť aj súkromné osoby. Opačné príklady zase ukazujú, že vladári, ktorí dbali väčšmi o zábavky ako o zbrane, prišli o svoj štát. Prvou príčinou straty štátu je nepochybne pohrdanie vojenským remeslom a spôsobom nadobudnutia štátu je zasa hlboká zasvätenosť do tohto remesla. Francesco Sforza sa stal ako súkromná osoba milánskym vojvodom len vďaka tomu, že bol ozbrojený – jeho synovia sa zmenili na súkromné osoby len preto, že sa usilovali vyhnúť námahe a nepohode spojenej s vojskom. Bezbrannosť robí totiž vladára okrem iného opovrhnutiahodným. Ako uvidíme, je to jedna z hanebností, akých sa musí vladár vystríhať. Medzi ozbrojenými a neozbrojenými totiž nemôže dôjsť k nijakému súladu. Dá predsa rozum, že ozbrojený nebude poslúchať dobrovoľne neozbrojeného a neozbrojený si nebude môcť byť nikdy istý medzi svojimi ozbrojenými sluhami. Nikdy nebudú môcť ťahať za jeden koniec povrazu, keď jeden z nich opovrhne a druhý podozrieva. Vladár, ktorý sa nerozumie

vojsku, si na seba privoláva okrem iných spomínaných nešťastí ešte aj nevyhnutné opovrhnutie zo strany svojich vojakov a nemožnosť spoľahnúť sa na nich. Vladár preto nesmie nikdy odtrhnúť pozornosť od vojenského výcviku a v čase mieru sa musí cvičiť väčšmi ako počas vojny, a to prakticky alebo rozumovo. Pokiaľ ide o prax, okrem zabezpečenia dobrého organizačného členenia a výcviku vojska musí chodiť stále na poľovačky, aby tak privykal telo nepohode, učil sa rozpoznávať charakter územia, povahu úpäť hôr, vyústenia dolín, rozloženia rovín, vlastnosti riek a močarín a na tom všetkom si musí dať veľmi záležať. Spomínané rozprávanie je užitočné ako spôsob spoznávania vlastnej krajiny, ktorý umožňuje lepšie pochopiť jej obranné možnosti. A potom, kto raz poznal a zažil povahu jedného územia, pochopí ľahko v prípade nevyhnutnosti aj povahu iného, lebo studne, doliny, roviny, rieky a močiare napríklad v Toskánsku sa podobajú na obdobné útvary v iných krajinách. Kto teda raz poznal polohu jednej krajiny, spozná polahky aj polohu iných. Vladárovi, ktorému táto skúsenosť chýba, chýbajú hlavné veliteľské predpoklady, lebo ide o predpoklady nájst nepriateľa, zmocniť sa jeho tábora, viesť po krajine vojsko, zostavovať plány bojových dní a obliehať čo najvýhodnejším spôsobom opevnené mestá. Dejepisci chvália vladára Achájcov Filipomena okrem iného aj preto, že v mieri myslel len na možné spôsoby vedenia vojny, a keď bol s priateľmi na vidieku, často sa zastavoval a takto spolu s nimi uvažoval: „– Kto by mal výhodu, keby bol nepriateľ na kopci, a my s naším vojskom tu? – Ako by sme sa mohli vybrať proti nemu bez ohrozenia vlastnej bezpečnosti a porušenia poriadku? – Čo by nám bolo treba urobiť, keby sme sa chceli stiahnuť? – Naopak, keby sa stiahli oni, ako by sme ich mali prenasledovať?“ Cestou priateľom načrtával všetky možné situácie, v ktorých sa môže ocitnúť vojsko, vypočul si ich názory, povedal im svoj vlastný a odôvodnil ho. Vďaka týmto ustavičným úvahám sa potom pri ozajstnom vedení vojska nemohol ocitnúť v nepredvídanej situácii, z ktorej by nedokázal nájsť východisko. Pokiaľ zasa ide o zdokonaľovanie ducha, tomu sa musí knieža venovať čítaním príbehov z dejín, predovšetkým skutkov vynikajúcich vojvodov. V nich si musí všimnúť, ako sa správali vo vojnách, skúmať, prečo zvíťazili či prehrali, a tak získať schopnosť uniknúť vlastným prehrám a napodobniť ich víťazstvá. Cieľom takéhoto zdokonaľovania ducha je predovšetkým vedieť sa správať ako niektorí

voľakedajší vynikajúci vojvodcovia, ktorí sa podujímali napodobňovať svojich slávnych a vychválených predchodcov a stále mali na pamäti ich skutky. Hovorí sa napríklad, že Alexander Veľký napodobňoval Achilla, Caesar Alexandra, Scipio Kýra. A ktokolvek si prečíta Xenofontov životopis spomínaného Kýra, naozaj potom pri čítaní Scipionovho životopisu zistí, koľko slávy Scipionovi napodobňovanie vynieslo a ako sa zdokonaľoval v počestnosti, prívetivosti, ľudskosti a slobodmilovnosti práve na Kýrových skutkoch v Xenofontovom spracovaní. Podobných zásad sa musí pridržať rozvážny vladár. Mier mu nesmie byť príležitosťou na záhaľku, ale na usilovné zhromažďovanie kapitálu, ktorý by mohol použiť v čase protivenstiev a ukázať nepriaznivému osudu, že je pripravený odolávať jeho ranám.

PÄTNÁSTA KAPITOLA

O ĽUDSKÝCH VLASTNOSTIACH, KTORÉ PRINÁŠAJÚ VLADÁROM CHVÁLU ALEBO HANU

Teraz nám prichodí pozrieť sa, ako má vladár zaobchádzať s poddanými a spojencami. Chcem o tejto veci uvažovať odlišne ako mnohí iní predtým, než som si myslel, či nebudem vyzeráť ako domýšľavec. Zaujímal som si však napísať niečo užitočné pre zasväteného človeka, než som si pomyslel, že bude lepšie ísť za skutočnou pravdou vecí ako za predstavami. Mnohí si utvorili predstavu republík a vladárstiev, aké nikto nikdy v skutočnosti nevidel a nepoznal. Medzi skutočným spôsobom života a tým náležitým je totiž taký veľký rozdiel, že kto kvôli náležitému životu opustí skutočný, ide skôr za svojou skazou ako za spásou. Vyznavač dobra musí medzi mnohými zlými nevyhnutne padnúť. Ak sa chce preto vladár udržať, musí sa naučiť schopnosti nebyť dobrý a okrem toho sa musí naučiť dokázať túto schopnosť uplatňovať alebo neuplatňovať, ako si to okolnosti vyžadujú. Preto nebudem hovoriť o ideálnych vlastnostiach vladára, ale o skutočných, akými bývajú v reči označovaní na svoju chválu alebo hanu všetci ľudia, a vladári osobitne, lebo tí majú najvyššie postavenie. Tak niekoho pokladajú za štedrého, iného za lakomca, jedného za dobrodincu, druhého za hrabivca, tohto za krutého, toho za súcitného, jedného za vierolomného, druhého za verného, niekoho za zženšteného a malodušného, iného za neohrozeného

a odvážneho, toho za ľudského, toho zasa za namysleného, protivok chlipného je cudný, priameho prefikáný, neprístupného prístupný, vážneho lahtikár, zbožného bezbožník a tak ďalej. Určite mi každý povie, že niet chvályhodnejšieho ako vládár, ktorý by mal zo spomínaných vlastností všetky dobré. Životné okolnosti však človeku nedovoľujú sústrediť v sebe všetky dobré vlastnosti a držať sa podľa nich. Vládár musí byť preto natoľko obozretný, aby sa vedel vyvarovať takých hanebných necností, ktoré by ho pripravili o štát, a aby sa vedel mať podľa možnosti na pozore aj pred ostatnými. Tie mu však možno v nevyhnutnom prípade odpustiť. Nech však neváha dopúšťať sa takých hanebných necností, bez ktorých by sotva vedel zachrániť štát. Ak totiž všetko dobre zvážime, niektoré skutky môžu vyzerať ako cnostné, a predsa môžu priviesť do záhuby, iné zase ako necnostné, a pritom vládarom prinášajú bezpečnosť a blahobyť.

ŠESTNÁSTA KAPITOLA O ŠTEDROSTI A SKÚPOSTI

Ak mám začať od prvej zo spomínaných vlastností, nuž potom by vládaru ctilo, keby bol pokladaný za štedrého. Bude však sám proti sebe, ak nebude zároveň dbať, aby sa ho ľudia báli. Ak bude totiž iba rozdávať so všetkou počestnosťou, štedrosť mu neuznajú a biľag lakomosti ho nakoniec aj tak neminie, lebo si bude musieť povest' štedrého človeka udržiavať všetkými možnými výstrednosťami a pomíňa na ne všetok svoj majetok. Ak sa nebude starať, či ho niekto nepokladá za lakomca, jeho povest' štedrého človeka bude vzrastať spolu s tým, ako sa budú ľudia presviedčať, že pri jeho šetrnosti si vystačí s vlastnými dôchodkami, dokáže sa ubrániť pred útočníkom a výpravy môže viesť bez daňového zataženia ľudu. Svoju štedrosť tak prejaví voči všetkým, ktorým nesiahne na majetok, a tých bude veľmi veľa, a skúposť len k tým pár, ktorým nič nedá. V dnešných časoch sme svedkami veľkých činov len pri vychýrených skupáňoch, kým tí druhí už vymreli. Július II. sa veľmi opieral o svoju povest' štedrého človeka, aby dosiahol pápežský stolec. Aby potom mohol viesť vojnu proti francúzske-
mu kráľovi, ani ho len nenapadlo hrať sa ďalej na štedrého. A ak dokázal viesť neskôr toľké vojny, a pritom nevyrúbiť mimoriadnu daň, potom vďaka tomu, že na svoje zvýšené výdavky si nazbieral

dlhou šetrnosťou. Keby si dal terajší španielsky kráľ záležať na povesti štedrého človeka, nebol by mohol podniknúť toľko víťazných vojenských podujatí. Aby sa skrátka vládár neocitol v situácii, že by bol donútený okrádať svojich poddaných, že by sa nevedel ubrániť, že by zostal chudobný, opovrhnutiahodný a hrabivý, nesmie si robiť nič z toho, ak mu prischne prívlastok lakomca. To je totiž jedna z tých necností, ktoré mu umožňujú panovať. Nieкто by mohol namietnuť, že vďaka štedrosti dostal Caesar moc nad Rímskou ríšou a mnohí ďalší dosiahli vysoké postavenia. Áno. Ale je rozdiel, či už niekto vládársky trón má, alebo sa oň iba usiluje. V prvom prípade je štedrosť na škodu, kým v druhom je nevyhnutné byť pokladaný za štedrého. A Caesar bol jedným z tých, ktorí sa chceli stať rímskymi mocnármi. Keby sa však po nástupe k moci nezačal mierniť vo výdavkoch a ostal by nažive, bol by zničil ríšu. Je možná aj námietka, že mnoho vládarov dosiahlo so svojimi vojskami veľké veci, a pritom boli pokladaní za mimoriadne štedrých. Tu záleží od toho, či vládár utráca z vlastného, prípadne z majetku vlastných poddaných, alebo či utráca z cudzieho. V prvom prípade musí byť striedmy, no v druhom musí prejavovať štedrosť pri každej príležitosti. Potrebuje ju, lebo ak platí vojakov počas výpravy z výnosu koristi, rabovania a výkupného a pritom ovláda cudzí majetok, vojaci za ním inak nepôjdu. Cudzí majetok môže rozdávať plnými priehrštami ako Kýros, Caesar či Aléxander, lebo tým sa nepripravuje o autoritu, ale si ju buduje. Iba rozdávanie z vlastného škodí. Nič sa tak samo nestravuje ako štedrosť: čím je vládár štedrejší, tým rýchlejšie sa zdroje jeho štedrosti strácajú a on chudobnie, začína byť opovrhnutiahodný, alebo sa usiluje uniknúť biede, a tak sa stáva hrabivým a nenávideným. Keďže vládár sa musí zo všetkého najviac vystríhať opovrhnutia a nenávisťi, a práve štedrosť mu k ním dopomáha, lepšie je dať sa pokladať za lakomca, ako bažiť za povestou štedrého človeka. Lakomosť, to je iba biľag bez nenávisťi, kým štedrý človek si neskôr vyslúži nevyhnutne prívlastok hrabivca, a to už so sebou nenesie len biľag, ale aj nenávisť.

SEDEMŇASTA KAPITOLA

O KRUTOSTI A LÁSKAVOSTI A O TOM, ČI JE LEPSIE VZBUDZOVAŤ LÁSKU, ALEBO STRACH

Prechádzam k ďalším z uvedených vlastností a zastávam názor, že každý vládár sa má usilovať, aby ho pokladali za súciteľného, a nie za krutého. Pritom sa však musí mať na pozore, aby bol jeho súciteľ namieste. Cesare Borgia bol napríklad pokladaný za krutáňa, no pritom vďaka svojej krutosti zjednotil Romagnu, zaviedol v nej znova pokoj a oddanosť, čím dosiahol nápravu. V podstate bol oveľa súciteľnejší ako napríklad florentský ľud, ktorý sa toľko vystríhal krutosti, až musel napokon pre samý súciteľ nechať zrúcať Pistoiu. Skrátka, ak vládarovi pomáha krutosť udržať svojich poddaných v svornosti a oddanosti, nemá čo brať ohľady na biľag krutáňa. Pár príkladnými trestami totiž dosiahne, že bude napokon súciteľnejší ako tí, čo zo samého súcítu dopúšťajú neporiadky a s nimi vraždy a lúpeže. Tie totiž ohrozujú všetok ľud, kým popravy nariadené vládarom zasiahnu len jednotlivca. Ak sa niektorý vládár nemôže v nijakom prípade vyhnúť prívlastku krutáňa, potom predovšetkým nový, lebo nové štáty sú plné nebezpečenstiev. Vergilius ospravedľňuje Didoninými ústami neľudskosť jej kráľovstva práve preto, že je nové:

*Res dura, et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late fines custode tueri.*

Napriek krutosti musí byť taký vládár v svojom konaní a zmysľaní vážny, nesmie sa preľaknúť vlastných činov, postupovať musí umiernené, rozvážne, ľudsky, aby sa nestal pre priveľkú dôverčivosť neopatrným, alebo naopak pre veľkú nedôverčivosť neznesiteľným. Z toho vzniká problém, či je lepšie byť milovaný ako obávaný, alebo naopak. Žiadalo by sa jedno i druhé, no oboje naraz ťažko dosiahnuť a ak už musí jedno chýbať, potom je oveľa bezpečnejšie byť obávaný ako milovaný. Ľudia sú totiž vo všeobecnosti nestáli, nevďační, pokryteckí, žbabeľí a ziskuchtiví. Ak štát práve nepotrebuje ich službu a človek im robí dobre, potom sú mu celkom oddaní, núkajú mu vlastnú krv, majetok, život, deti. Len čo sa však priblíži nebezpečenstvo, odvrátia sa od človeka. Vládár, ktorý by sa spoľahol len na ich slová a nijako inak

by sa nezabezpečil, padne, lebo priatelia získaní pomocou peňazí, a nie šľachetnosťou a veľkosťou ducha, sa síce odplácajú, ale nie sú nám k dispozícii a nemôžeme ich použiť, keď treba. Ľudia sa okrem toho boja uraziť človeka, ktorý vzbudzuje strach, kým lásku sa neokunajú zraďiť, lebo sú zľovlní, láska je pre nich zväzkom uzatvoreným z povinnosti a oni ho rušia zakaždým, keď sa im to hodí. Obavú však udržiava strach pred trestom, a ten človeka neopustí nikdy. Byť obávaným pritom vôbec nemusí znamenať byť nenávideným, preto sa musí mať vládár na pozore, aby sa vyhol aspoň nenávisťi, ak si už nemôže získať lásku. Ak nebude siahnať na majetok svojich občanov, na ich poddaných a ženy, nepochybne sa mu to podarí. A ak už potrebuje niekomu siahnuť na život, musí to urobiť vtedy, keď sa naskytne dostatočný dôvod a preukazná príčina. Najdôležitejšie je však nedotýkať sa cudzieho majetku, lebo ľudia zabudnú skôr na smrť vlastného otca ako na stratu dedičstva. Okrem toho o život nemožno pripravovať ľudí donekonečna, kým dôvody na odňatie cudzieho majetku sú vždy naporúdzajú, a najmä ak vládár začína žiť z lúpeží, nájde si ich. Celkom inak sa krutosť javí, keď je vládár s vojskom a veľí množstvu vojakov. Vtedy mu na biľagu krutáňa nesmie záležať, lebo inak neudrží vojsko jednotné a bojaschopné. Medzi obdivuhodnými Hanibalovými výsledkami sa uvádza aj skutočnosť, že v jeho obrovskom vojsku zloženom z nespočetných kmeňov nevznikla počas bojov v cudzích krajinách nikdy nijaká nezhoda, a to ani medzi vojakmi navzájom, ani medzi vojakmi a ním, či im už šťastie žičilo, alebo sa od nich odvracalo. To sa dá vysvetliť len jeho neľudskou surovosťou, ktorá sa uňho spájala s množstvom cností, a tak ho robila v očiach vojakov hodným úcty a obávaným. Cností však mohol mať hockolko, bez krutosti by s nimi nebol vystačil. Priemerní dejepisci si to neuvedomujú, a preto na jednej strane obdivujú jeho víťazstvá, no zároveň zatracujú dôvod, pre ktorý ich dosiahol. Že by mu bez krutosti naozaj nebolí dosť všetky jeho cnosti dohromady, o tom svedčí úplne jedinečný prípad Scipiona Afrického, ktorému sa v Hispánii vzbúrili vojská len kvôli jeho priveľkému súcítu: povoľoval im viac, ako je pre vojenskú disciplínu únosné. Keď mu to Fabius Maximus vyčítal v senáte, nazval ho človekom, ktorý kazí rímske vojsko. Jeden Scipionov miestodržiteľ raz porazil Lokrijčanov, no nepomstil sa im za vzburu, čo bola neodpustiteľná chyba. Scipio pre svoje ľahťikárstvo jeho chybu nenapravil, takže keď ho chcel potom

kto si v senáte ospravedlniť, musel povedať, že Scipio patrí k mnohým, ktorí dokážu lepšie konať bez chýb ako napraviať chyby iných. Keby bol býval Scipio pri moci, jeho ľahkovážna povaha by ho bola pripravila časom o povesť i slávu. Vládal však nad ním senát, a tak sa škodlivosť tejto jeho vlastnosti stala nielen zanedbateľnou, ale mu ešte dopomohla aj k sláve. Otázkou milovaného alebo obávaného vládára uzatváram teda tým, že ľudia milujú, ako chcú sami, ale boja sa tak, ako chce vládár, a rozvážny vládár si musí zakladať na tom, čím vládne sám. Ako som povedal, len na tom si musí dať záležať, aby sa vyhol nenávisti.

OSEMNÁSTA KAPITOLA

AKO MAJÚ VLADÁRI DRŽAŤ SLOVO

Každý vie, ako veľmi vládára ctí, keď drží dané slovo, žije pravdovravyne a bez úskokov. Naša dnešná skúsenosť nás však učí niečo iné: veľké veci dosiahli práve tí, čo o dané slovo nedbali, prefikanosťou si dokázali opantať ľudí a nakoniec premohli tých, čo si zakladali na svedomitosti. Vládár musí vedieť, že existujú dva druhy boja: pomocou zákonov a silou. Prvý je vlastný ľuďom a druhý zvieratám. Vládár musí vedieť bojovať ako zvieratá i ako človek, lebo ľudský spôsob boja často nestačí a treba sa uchýliť k zvieraciemu. Túto povinnosť vládarom ukradomky pripomínali už aj starí spisovatelia, ktorí píšu, ako dali Achilla a mnoho ďalších antických vládárov na výchovu ku kentaurovi Cheirónovi a ten ich opatroval pod svojou disciplínou. Mať za učiteľa polozvera – poločloveka znamená len toľko, že vládár musí vedieť uplatňovať jednu i druhú prirodzenosť a že jedná bez druhej nemá pravosť. Ak už teda vládár musí vedieť uplatňovať dobre prirodzenosť zvieratá, potom si musí zvoliť prirodzenosť lišky i leva, lebo lev padne ľahko do pasce a liška sa zasa neubrání pred vlkami. Treba byť liškou, aby sme poznali pasce, a treba byť levom, aby sme vyľakali vlkov. Kto bojuje len ako lev, ten sa zvieracej povahe vládára nerozumie. Rozvážny pán teda nebude držať dané slovo, ak by mu to malo byť na škodu a už sa pominuli dôvody, ktoré ho viedli k sľubu. Keby boli všetci ľudia dobrí, tento recept by bol zlý. No keďže sú zlovoľní a nedodržiať by svoje slovo dané nám, ani my nesmieme dodržať to, ktoré sme dali im. Vládár si napokon vie vždy nájsť dosť zákonných dôvodov na ospravedlne-

nie nedodržania slova. Mohli by sme na to uviesť nespočetné množstvo príkladov zo súčasnosti a ukázať, koľko prímerí a sľubov stratilo platnosť kvôli vierolomnosti vládarov. Nakoniec sa vždy lepšie povodilo tomu, kto vedel lepšie bojovať zbraňami lišky. Liščíu povahu však treba vedieť dobre maskovať, treba sa vedieť veľmi dobre pretvarať. Potom sa vždy nájde taký, čo sa dá oklamať, lebo ľudia sú veľmi prostoduchí a zaujíma ich len to, čo ich práve najviac omína. Spomedzi príkladov z našej súčasnosti chcem uviesť na svetlo aspoň jeden: Alexander VI. v živote nerobil nič, len klamal ľudí. Na iné ani nepomyslel, a vždy si našiel vhodnú obeť. Nebolo na svete človeka, čo by vedel vieryhodnejšie presvedčať, tvrdiť dačo pod väčšími prisahami a menej sa držať vlastných tvrdení. Napriek tomu mu vyšlo každé klamstvo, lebo po tejto stránke poznal svet naozaj dobre. Vládár teda nepotrebuje mať všetky uvedené dobré vlastnosti, ale zato musí vyvolávať zdanie, že ich má. Opozícia sa dokonca tvrdí, že keby ich naozaj mal a dôsledne dodržiaval, prinášalo by mu to škodu. Ak ich však iba predstiera, sú mu na úžitok. Vládár má vyzeráť súcitný, oddaný, ľudský, nábožný, čestný a má taký aj byť. No ak vznikne situácia, že treba byť iný, musí byť usposobený tak, aby bol tieto vlastnosti schopný zmeniť na ich opak. Treba pochopiť, že vládár nemôže dodržiavať všetky zásady, na základe ktorých sa ľudia bežne posudzujú ako dobrí. Nemôže, najmä keď je nový. Často je totiž nútený kvôli udržaniu štátu prestúpiť zásadu oddanosti, súcitnosti, ľudskosti, zbožnosti. Musí byť teda bytostne pripravený obrátiť sa ta, kade vanú vetry a kam sa zvrtnie osud. A opakujem, podľa možnosti sa má držať dobra, no v prípade nutnosti musí dokázať prejsť k zlu. Vládár musí skrátka veľmi dbať, aby mu z úst nikdy nevyšlo nič, čo by bolo v najmenšom rozpore so spomínanými piatimi vlastnosťami. Nech vyzerá podľa reči a vzhľadu plný súcitu, oddanosti, čestnosti, ľudskosti, nábožnosti. Najdôležitejší zo všetkého je pritom zbožný výzor, lebo ľudia posudzujú vo všeobecnosti skôr z videnia ako podľa skutkov, keďže príležitosť vidieť vládára majú všetci a pociť len niektorí. Ako vyzerá, to vidí každý. Aký v skutočnosti je, to sa dopyčujú len málokto, a tí sa neopovážia postaviť proti mienke absolútnej väčšiny, hoci majú za sebou majestátnosť štátu. Činy ľudí sa okrem toho neposudzujú osebe, ale podľa výsledku. Týka sa to najmä vládarov, keďže niet nijakej súdnej inštalácie, u ktoraj by sa dali ich činy reklamovať. Stačí teda, ak vládár predloží účet o tom, ako

živil a udržoval štát, a prostriedky, ktorými to dosiahol, sa budú vždy pokladať za počestné a každý ich bude chváliť. Ľud sa totiž vždy dá strhnúť javovou stránkou vecí a udalostí. A svet, to je len a len ľud. Elity sa dostávajú k slovu iba vtedy, keď sa masy nemajú o koho oprieť. Jeden terajší vládár, ktorého je lepšie nemenovať, nekáže nič, len mier a vernosť. Sám je však najzaprisahenejší nepriateľ jedného i druhého, a nie bez dôvodu, lebo keby sa správal podľa týchto slov, už viac ráz by bol prišiel o štát i o autoritu.

DEVÄTNÁSTA KAPITOLA

TREBA SA MAŤ NA POZORE PRED OPOVRHOVANÍM A NENAIVISŤOU

Keďže som si vybral spomedzi spomínaných vlastností vládára tie najdôležitejšie, ostatnými si chcem v krátkosti zaoberať v súvislosti so spomínanou všeobecnou pravdou, že vládár sa má vyhýbať všetkému, čo by ho mohlo urobiť nenávideným a opovrhnutiahodným. Zakazdým, keď sa mu to podarí, svoju úlohu splní, a ostatné bilagy už preňho nebudú nebezpečné.

Nenávisť voči nemu vyvoláva predovšetkým spomínaná lúpežnosť, zvyk oberať ľudí o majetok, ženy a poddaných. Týchto vecí sa musí vládár zriekať v záujme spokojného života ľudovej pospolitosti, keďže tej k spokojnosti stačí, aby sa jej nesiahalo na majetok a česť. Potom už vládárom ostáva zdolávať len ctížiadostivosť elity, a tej možno založiť uzdu storakým spôsobom.

Opovrhnutiahodným robí vládára povest nestáleho, fahtikárskeho, zženšteného, malodušného a nerozhodného človeka. Pred takouto povestou sa musí mať na pozore ako námorník pred útesmi. Zabráni jej úsilím o veľké, odvážne a neohrozené činy, a v každodennom vzťahu k poddaným zasa úsilím o neodvolateľnosť svojich výrokov, o ich verejnú autoritu, ktorá by nikomu nedovolila pomýšľať klamať ho alebo podvádzať.

Vládár, ktorý o sebe vytvorí takúto mienku, ten má zabezpečenú veľkú autoritu, a proti človeku s autoritou sa organizuje sprisahanie veľmi ťažko. Ak sa chýr o jeho vynikajúcich vlastnostiach a úcte medzi vlastnými poddanými roznesie aj do okolia, potom si aj vonkajší nepriateľ dobre rozmyslí, či ho napadne. Vládár sa totiž musí obávať dvoch síl: vlastných poddaných a cudzích mocnárov. Pred mocnármi ho obráni dobré vojsko

a dobrí spojenci, pričom dobré vojsko je podmienkou a zárukou dobrých spojencov. Ak len neboli vnútorné vzťahy narušené sprisaháním, potom ich bezpečnosť vonkajších vzťahov ešte posilňuje. A keby sa vonkajšie vzťahy dali predsa len do pohybu, pri dodržaní spomínaného vnútorného poriadku a cnostného života musí vládár zadržat každý nápor, ako som spomínal v prípade spartského vládára Nabida.

Pokiaľ ide o poddaných, v čase pokojných vonkajších vzťahov hrozí vládárovi z ich strany tajné sprisahanie, pred ktorým sa výborne zabezpečí tým, že sa vyvaruje nenávisti a opovrhovania ľudu a bude dbať, aby bol s jeho panovaním spokojný. Ako to dosiahnuť, o tom bola reč až doteraz. Jedným z najmocnejších vládárových nástrojov proti sprisahaniam je nedopustiť voči sebe nenávisť a opovrhovanie zo strany pospolitosti, lebo sprisahanec bude práve na predpoklade, že smrťou kniežata uspokojí ľud. No ak bude sprisahanec cítiť, že smrťou vládára ľud urazí, svoje rozhodnutie sa neopováži uskutočniť. Veď aj zo skúsenosti vidíme, že sprisahanci sa potýkajú s množstvom ťažkostí, čo dokazuje malý počet úspešných sprisahání pri veľkom množstve pokusov. Kto organizuje sprisahanie, nemôže byť sám a do spolku si môže pribrať len nespokojencov. Lenže sotva čo sa organizátor nespokojencovi zdôverí so svojím zámerom, ten získa hneď dôvod uspokojiť sa, lebo vyzradenie zámeru mu dáva nádej na nespočetné výhody. Musí byť veľmi dobrým priateľom organizátora alebo zaťatým nepriateľom kniežata, aby dodržal sľub vernosti daný organizátorovi, lebo vyzradenie mu prináša jasný osoh a vernosť danému slovu len pochybnosť a samé nebezpečenstvo.

Krátko povedané, sprisahanec môže rátať len so strachom, žiarlivosťou, obavou z trestu, ktorá mu naháňa hrôzu. Naopak, vládár môže rátať s majestátom svojho úradu, so zákonmi, s pomocou priateľov a štátu, ktorú mu ponúknu na jeho ochranu. Ak sa k tomu pridá náklonnosť ľudu, potom sa nemôže nájsť niekto taký pochybný, aby organizoval sprisahanie. V zásade totiž platí, že kde má sprisahanec dôvod na obavy pred vykonaním zločinu, musí ich čakať aj po uskutočnení násilia, lebo jeho nepriateľom je ľud a pred tým sa niet kam skryť.

Dalo by sa na to uviesť množstvo príkladov, no uspokojím sa len s jedným prípadom, ku ktorému došlo za blahej pamäti našich otcov. Rod Canneschiovcov sa sprisahal proti starému otcovi terajšieho messera Annibala Annibalovi Bentivogliovi, ktorý bol

vtedy vladárom Bologne. Zavraždili ho a s ním vyhubili celý rod, takže ostal len messer Giovanni, ktorý bol však ešte vtedy v plienkach. Okamžite po vražde povstal ľud a vyhubil všetkých Canneschiovcov. Jediným dôvodom vzbury bola náklonnosť, akú v tom čase požíval u bolonského ľudu dom Bentivoglioovcov. Bola taká bezhraničná, že Bolončania v úsilí prekonať bezvládie vzniknuté po Annibalovej smrti utekali do Florencie, lebo sa dozvedeli, že tam býva jeden Bentivoglia, ktorý bol až dovtedy pokladaný za syna istého kováča. Dali mu vládu nad mestom a on ho spravoval až do plnoletosti messera Giovanniho.

Z toho plynie záver, že ak je ľud vladárovi naklonený, ten si nemá robiť zo sprisahání nič. Keď je s ním však v nepriateľstve a nenávidí ho, vladár sa musí obávať všetkého a každého. Dobre usporiadané štáty a rozvážni vladári vedia, že jedným z najväčších kapitálov vladára je spokojnosť ľudu, a preto vynaložili všetko úsilie, aby vytvorili svojim mocným podmienky, ktoré by ich uchránili pred beznádejou, a ľudu podmienky na spokojnosť.

Medzi dobre usporiadané kráľovstvá našich čias patrí francúzske kráľovstvo a v ňom je množstvo ustanovizní, ktoré zabezpečujú slobodu a kráľovu bezpečnosť. Prvou spomedzi nich je parlament so svojou právomocou. Kto ustanovil zákony Francúzskeho kráľovstva, totiž poznal veľmi dobre ctižiadostivosť mocných a ich nehanebnosť, a tak usúdil, že im treba nevyhnutne nasadiť zubadlo. Poznal aj nenávisť pospolitosti proti mocným, ktorej dôvodom je strach pred nimi a vôľa kontrolovať ich. Kto ustanovil parlament, chcel zbaviť kráľa starosti s tým, ako si neznepríatelíť mocných, keď bude prejavovať náklonnosť voči ľudu, a naopak. Už to nemohol urobiť lepšie ani obozretnejšie, nemohol dosiahnuť väčšiu bezpečnosť kráľa ani kráľovstva.

Z toho vyplýva ďalší významný záver, že vladári môžu preniesť povinnosť na iných a sebe prenechať reprezentáciu. Zdôrazňujem ešte raz, že vladár musí mať v úcte mocných, no nesmie dopustiť, aby ho ľud znenávidel. Mnohým sa bude možno zdať, že život a smrť veľa rímskych cisárov by ukázali niečo celkom iné, keďže niektorí z nich žili ustavične celkom bezúhonne a ako silné osobnosti, a predsa stratili moc alebo prišli o život v dôsledku sprisahania svojich vlastných.

S úsilím dať odpoveď na tieto námietky preto preberiem vlastnosti niektorých cisárov a poukážem na to, že príčiny ich pádu nie sú odlišné od tých, ktoré som uviedol. Osobitnú pozornosť

budem venovať tým príčinám pádu cisárov, ktoré sa čitateľovi antických dejín javia ako najpríznačnejšie. Obmedzím sa na panovníkov, ktorí vládli v období od Marca filozofa po Maximina, a teda to bude Marcus, jeho syn Commodus, Pertinax, Iulianus, Severus, Antonius, jeho syn Caracalla, Marcinus, Heliogaballus, Alexander a Maximinus. Najskôr treba poznamenať, že kým v iných vladárstvach musí vladár zápasíť len s ctižiadostivosťou mocných a s drzosťou ľudu, rímski cisári museli navyše zniesť aj surovosť a chamtivosť vojakov. Mnohí padli práve na tom, lebo bolo ťažké uspokojiť aj vojakov, aj ľud. Ľud má rád pokoj, a teda skromné kniežatá, vojaci zasa chcú kniežatá s vojenským duchom, a aby boli navyše nehanební, suroví a draví. To si vyžadovalo, aby cisár tlačil na ľud, lebo len tak mohol dosiahnuť znásobenie vojenského žoldu a umožniť, aby sa chamtivosť a surovosť vojakov vyburila bez následkov. Preto padli všetci cisári, ktorí si nemohli alebo nevedeli získať dostatočnú autoritu, aby vedeli udržať na uzde jedných i druhých. Keď cisári spoznali ťažkosti vyplývajúce z týchto dvoch rozličných sklonov, väčšinou sa usilovali uspokojiť vojakov a z nepravostí páchaných na ľude si nič nerobili. Tak sa správali predovšetkým tí, ktorých označujeme ako nových vladárov. Bolo to nevyhnutné rozhodnutie, lebo keď sa už vladár nemôže vyhnúť niečej nenávisti, musí sa najskôr usilovať vyhnúť sa nenávisti pospolitosti. Ak nemôže dosiahnuť ani to, potom musí vyvinúť všetko úsilie, aby sa vyhol nenávisti tej pospolitosti, ktorá je mocnejšia. Keďže takzvaní noví cisári potrebovali mimoriadnu podporu, primkávali sa radšej k vojakom ako k ľudu. Prinieslo im to úžitok v závislosti od toho, či si dokázali udržať rešpekt vojakov. Väčšinou však nie: Marcus, Pertinax a Alexander boli skromní, spravodliví, ľudskí, vľúdni, odporcovia krutosti, a okrem Marca mali smutný koniec. Len Marcus žil a umrel vo veľkých poctách, lebo prevzal vládu ako dedičný následník a nemusel sa uchádzať o uznanie legitímnosti svojho panovania ani u vojakov, ani u ľudu. Jeho početné cnosti mu navyše zabezpečovali úctu. Vďaka nim dokázal udržať po celý svoj život vojakov i ľud v svojich medziach a nikdy nezbudil nenávisť ani pohrdanie. Pertinax však bol zvolený za cisára proti vôli vojakov. Tí boli za Commoda navyknutí na nehanebný život a teraz nevedeli zniesť, že ich chce niekto obrátiť na cestu cnosti. Pertinax tak vyvolal proti sebe nenávisť, a keď sa k nenávisti pridalo aj pohrdanie pre jeho starobu, padol na samom začiatku svojho úradovania. Treba si

teda všimnúť, že človek môže vyvolať voči sebe nenávisť práve tak dobrými skutkami ako hanebnými. Tým sa potvrdzuje spomínaná zásada, že vládár je vo svojom úsilí udržať štát často nútený byť zlý. Ak totiž potrebuje na svoje udržanie podporu ľudovej, či vojenskej pospolitosti alebo mocných, a táto vrstva je skazená, je nútený prispôbiť sa jej sklonom a uspokojiť ich. Keby v takej situácii konal dobro, koná proti sebe. Prejdime však k Alexandrovi. O jeho добрote svedčí okrem iných chvál aj skutočnosť, že za štrnásť rokov jeho panovania nebol popravený nikto bez riadneho súdu. Napriek tomu ním začali pohŕdať pod zámienkou, že je zoženštený a rozkazuje mu matka. Sprisahalo sa proti nemu vojsko a zavraždili ho.

Teraz budem zasa preberať vlastnosti Commoda, Severa, Antonia, Caracallu a Maximina, a uvidíme, že boli mimoriadne krutí a draví. Kvôli uspokojeniu vojakov sa dopustili na ľuďoch všetkých krívd, akých sa len dalo. Všetci mali smutný koniec okrem Severa, lebo ten si udržal priateľstvo vojakov a dokázal šťastlivo vládnuť napriek tomu, že zafažil ľud daňami. Vďaka svojim schopnostiam získal v očiach vojakov i ľudu taký obdiv, že vojaci z toho ostali ohromení a zarazení a ľud zasa plný úcty a uspokojenia. A keďže jeho činy boli veľkými činmi nového vláďára, chcem v krátkosti ukázať, ako dobre vedel uplatňovať vlastnosti líšky i leva. Opakujem, že vládár musí obe tieto vlastnosti nevyhnutne napodobňovať. Vedel, aký je lenivý cisár Iulianus, nuž presvedčil svoje vojsko, ktorému velil v provincii Sklavónia, že by bolo dobre ísť pomstiť do Ríma Pertinaxa, ktorého zavraždila cisárska stráž. Nedal najavo úmysel zmocniť sa vlády, vypravil sa s vojskom pod spomínanou zámienkou proti Rímu a bol v Itálii skôr, ako sa v Ríme stačili dozvedieť o jeho odchode. Po príchode do Ríma zabil Iuliana a senát ho zo strachu zvolil za cisára. Ak sa chcel Severus po tomto úvode zmocniť celého štátu, ostávali pred ním dve prekážky: v Ázii sa totiž veliteľ ázijských vojsk Nigrus dal nazývať cisárom a na cisársku korunu si robil nároky aj Albinus na Západe. Severovi sa zdalo bezpečné vyhlásiť otvorené nepriateľstvo obidvoch, nuž sa rozhodol, že Nigra napadne vojensky a Albina oklame. Napísal mu, že ho senát vyvolil za cisára a on sa s ním chce podeliť o korunu. Poslal mu dekrét o cisárskom titule a z rozhodnutia senátu ho prijal za svojho spoluvládcu. Albinus tomu uveril. Keď však potom Severus porazil Nigra, zabil ho a usporiadal orientálne záležitosti, vrátil sa

do Ríma a pred senátom vzniesol ponosu na Albina. Vraj sa ukázal málo uznanlivý a za dobrodenia, ktoré mu preukázal, sa ho usiloval úkladne zavraždiť, takže on, Severus, je nútený ísť ho za jeho nevďak potrestať. Nato sa proti nemu vypravil do Francúzska, kde ho pripravil o štát i o život. Kto bude teda podrobne skúmať jeho skutky, zistí, že bol tým najzúrivejším levom i najprefikanejšou líškou, že sa ho každý bál, všetci si ho zároveň ctili a vojsko k nemu neprechovalo nenávisť. Potom sa nebude nikto čudovať, že ako nový muž dokázal udržať toľkú ríšu. Medzi ľuďom totiž mohla voči nemu vzniknúť kvôli jeho ustavičnému zdieraniu nenávisť, no jeho obrovská autorita ho pred ňou vždy uchránila.

Vynikajúci však bol aj jeho syn Antonius, lebo mal vlastnosti, ktoré mu zabezpečovali obdiv v očiach ľudu a vďačnosť u vojakov. Predovšetkým bol vojak a ako taký dokázal zniesť tú najväčšiu námahu, nenávidel vyberané jedlá a každú zmäkčilosť, čím si získal lásku všetkých vojsk. Bol však tak neveriteľne ukrutný a surový, že po nespočetných vraždách vykonaných na jeho podnet vymrela veľká časť rímskeho ľudu a všetko obyvateľstvo Alexandrie. Keďže ho týmto činom všetci mimoriadne znenávideli a začali sa ho báť aj jeho najbližší, skončil napokon život rukou jedného centurióna uprostred vlastného vojska. K tomu treba poznamenať, že u vláďára sa naozaj nedá vylúčiť smrť rukou odhodlaného a uvzatého človeka, lebo na dačo také sa môže odhodlať každý, komu nezáleží na vlastnom živote. Napriek tomu však vládár nemusí mať veľký strach z takejto smrti, lebo býva veľmi zriedkavá. Iba sa musí vystríhať, aby sa nedopúšťal ťažkých nepravostí na niekom spomedzi ľudí, ktorých služby používa priamo, alebo sa nimi obkolesuje ako ľuďmi v službách svojho štátu. Toho sa dopustil Antonius, keď dal potupne zavraždiť brata spomínaného centurióna. I jemu samému sa vyhrážal každý deň smrťou, no napriek tomu ho držal ďalej v svojej telesnej strážii. To bolo pochabé a samovražedné rozhodnutie, čo sa aj potvrdilo.

Prejdime však teraz ku Commodovi, ktorý ako Marcov syn ríšu zdedil, a teda si ju mohol mimoriadne ľahko udržať. Stačilo mu ísť v otcových stupajach a bol by uspokojil ľud i vojakov. Jeho ukrutnícka a zverská povaha ho však nútila zdierať ľud, nuž sa rozhodol rozptyľovať vojsko v zábavkách a pestovať v ňom bezuzdnosť. Okrem toho nedbal o svoju dôstojnosť, často schádzal do arén bojovať s gladiátormi a dopúšťal sa ďalších naničhodníc-

tiev nehodných cisárskeho majestátu, čo ho urobilo v očiach vojakov hodným opovrhnutia. Keď sa stretla nenávisť ľudu s opovrhnutím vojska, bolo proti nemu zosnované sprisahanie a zavraždili ho.

Zostáva nám hovoriť o Maximinových vlastnostiach. Keď skonali spomínaný Alexander, vojská zvolili za cisára práve Maximina, lebo boli otrávené Alexandrovou zmäčkosťou a Maximinus bol ako vojak veľmi chrabrý. Vládu si však dlho neudržal, lebo voči sebe vyvolal nenávisť a opovrhovanie dvoma skutočnosťami. Predovšetkým bol mimoriadne nízkeho pôvodu, lebo predtým pásol v Trákii ovce. To bolo všeobecne známe a u každého mu to spôsobovalo veľký dešpekt. Okrem toho vykonal na začiatku svojho panovania intronačnú cestu do Ríma a prijatie trónu. Zároveň o sebe utváral predstavu mimoriadne krutého človeka, lebo sa dopúšťal prostredníctvom svojich prefektov v Ríme a po celej Ríši mnohých krutostí. Došlo to až tak ďaleko, že zostali všetci pobúrení hnevom nad nízkosťou jeho pôvodu a nenávisťou vyvolanou strachom z jeho ukrutnosti, takže sa proti nemu sprisahala najskôr Afrika, potom senát so všetkým rímskym ľuďom a celá Itália. Pridalo sa aj jeho vlastné vojsko. Keď jeho vlastné vojsko obliehalo Aquileiu, a nemohlo ju dobyť, pridalo sa aj ono. Hnevala ho Maximinova krutosť a posmelené množstvom Maximinových nepriateľov ho zabilo.

Heliogabalus, Macrinus a Iulianus nestoja za slovo, lebo zomreli čoskoro po prevzatí moci v dôsledku všeobecného opovrhnutia. Miesto toho prejdeme k záveru tejto úvahy: dnešné kniežatá nemajú podľa mňa toľko starostí s uspokojovaním mimoriadnych požiadaviek vlastných vojenských veliteľov. Aj keď ich musia do určitej miery rešpektovať, konflikty sa vyriešia rýchlo, lebo ani jedno z dnešných kniežat nemá pohromade vojská, ktoré sa stali nenapraviteľnými počas dlhoročnej služby pri správe provincií, ako voľakedy vojská Rímskej ríše. Z toho vyplýva, že vtedy bolo nevyhnutné uspokojovať vojakov viac ako ľud, lebo mali väčšiu moc. Teraz je zasa mocnejší ľud, a preto musí každý vládár uspokojovať prednostne jeho. Výnimkou je turecký a vojenský štát, lebo turecký sultán má okolo seba vždy dvanásťtisíc pešakov a pätnásťtisícovú jazdu, od ktorých závisí bezpečnosť a sila jeho kráľovstva. Nevyhnutne si musí udržiavať ich priateľstvo, a tak v tomto prípade ustupujú všetky ohľady voči ľudu do úzadia. Niečo podobné je vojenské kráľovstvo. Keďže je celkom v rukách

vojakov, vojenský veliteľ kráľovstva si musí bez ohľadu na ľud udržať ich priateľstvo. Všimnime si pritom, že tento vojenský štát sa neponáša na nijaký iný typ vladárstva, iba na kresťanský pontifikát, keďže sa nedá nazvať ani dedičným, ani novým vladárstvom. Jeho dedičmi a pánmi sa nestanú pozostalí synovia zosnulého vladára, ale človek vyvolený oprávnenými voličmi. Nedá sa tu hovoriť ani o novom vladárstve, lebo poriadok tohto typu štátu je zavedený oddávna a nie sú v ňom niektoré ťažkosti vlastné novým vladárstvám. Vyplýva to zo skutočnosti, že dávne poriadky vojenského štátu sú usporobené tak, aby boli schopné prijať nového vladára, ako keby bol dedičným pánom štátu.

Vráťme sa však k nášmu predmetu! Ktokoľvek si prečíta túto úvahu, uvidí, že príčinou pádu spomínaných cisárov bola nenávisť a pohŕdanie. Jedni postupovali tak, druhí naopak, no ani jeden postup nebol dokonalý, lebo kým jeden cisár skončil vďaka nemu šťastne, ostatní skončili nešťastne. Pertinax a Alexander boli noví vládcovia, a preto nemali čo napodobňovať Marca, ktorý bol dedičný. Rovnako zhubné bolo pre Caracallu, Maximina a Commoda napodobňovanie Severa, keď nemali dosť schopností kráčať v jeho stupajach. Dá sa z toho urobiť všeobecný záver, že nový vládár nemôže napodobňovať Marcove činy a nemusí napodobňovať ani Severove, lež si má od Severa zobrať, čo potrebuje pre založenie svojho nového štátu, a od Marca zasa všetky slávne činy potrebné na udržanie štátu, ktorý už má svoje pevné základy.

DVADSIATA KAPITOLA

O ŠKODLIVOSTI ALEBO UŽITOČNOSTI MESTSKÝCH PEVNOSTÍ A PODOBNÝCH OPATRENÍ VLADÁROV

Jedni vládari si chceli zabezpečiť vládu nad štátom odzbrojením svojich poddaných, druhí udržiavali svoje mestá rozdelené na znepriatelené strany, niektorí podnecovali nepriateľstvo voči svojim vonkajším rivalom, iní sa usilovali získať si ľudí, ktorých v čase svojho nástupu k moci podozrievali, boli aj takí, čo si dali postaviť pevnosti, a napokon aj takí, čo ich dali kvôli posilneniu svojej moci zrušiť. O týchto postojoch sa nedá vyniesť úsudok, ak nezoberieme do úvahy osobitosti štátov, kde k podobným rozhodnutiam došlo. Ja však budem natoľko všeobecný, ako to predmet mojich úvah dokáže znieť.

Nikdy sa nestalo, že by nový vládár odzbrojil svojich poddaných. Naopak, každý ich ozbrojil, lebo kto postaví vojsko, toho je. Kto bol vládrovi v čase nástupu k moci podozrivý, ako vojak sa mu stane verný, kto mu bol oddaný, taký aj ostane, a poddaní, tí sa zmenia na vládrových stúpcov. Všetkých poddaných však vyzbrojiť nemožno. A práve výhody, ktoré vládár poskytne vyzbrojeným, mu lepšie zabezpečia ostatných. Ozbrojený sa budú cítiť zaviazaní za vyznačenie, ktorého sa im dostalo, a ostatní vládrovi prepáčia, lebo uznajú, že kto znáša väčšie nebezpečenstvo a väčšie povinnosti, tomu treba priznať aj väčšie zásluhy. Ktorý nový vládár by však svojich poddaných odzbrojil, v tej chvíli ich urazí, lebo im tak preukáže nedôveru. Či už za ňou väzí podozrenie z ich zbabelosti alebo z nespofahlivosti, oboje vyvoláva proti nemu nenávisť. A keďže vládár nemôže byť bez vojska, nevyhnutne sa potom musí obrátiť na žoldnierov, o ktorých sme už svoje povedali. Nech by však boli aj akí dobrí, v nijakom prípade ho nevedia ubrániť pred mocnými nepriateľmi a pred podozrivými poddanými. To je dôvod spomínanej skutočnosti, že každý nový vládár ustanovil v novom vládrostve vždy vojsko. Dejepis je takých príkladov plný.

Keď však získa vládár nový štát, ktorý sa má pričleniť k jeho materskému štátu, vtedy ho musí odzbrojiť a zbrane ponechať len účastníkom domáceho sprisahania. Dokonca aj v tých treba ešte časom a pri vhodných príležitostiach pestovať zmäčkosť a zoženštené spôsoby. V tomto prípade sa musí vládár zariadiť tak, aby pozostávalo všetko vojsko štátu z jeho vlastných vojakov, ktorí pochádzajú z vládrovho materského štátu.

Naši predkovia tvrdievali, že moc nad Pistoioiu treba udržiavať pomocou znesvárených strán a nad Pisou pomocou pevností, a v duchu tejto zásady živili v niektorých svojich mestách sváry, aby sa im lepšie ovládali. Keď bola v Taliansku určitá mocenská rovnováha, táto zásada plnila nepochybne svoju úlohu, no dnes ju pravdepodobne nemožno dávať za vzor. Živené nezhody podľa mňa nemôžu prinášať nijaký osoh, lebo keď sa priblíži nepriateľ, slabšia strana sa spojí s vonkajšími silami, druhá strana im nedokáže vzdorovať a štát také mesto nevyhnutne okamžite stratí. Benátčania sa tiež držali spomínanej zásady a v jej duchu si pestovali v dobytých mestách guelfské a ghibellinské sekty. Krvipreliaťia nedopustili, ale zato rozduchávali nezhody, aby sa občania zamestnávali svojimi svármí, a neobrátili sa proti nim.

Videli sme, že sa im to neoplatilo, lebo po porážke pri Vaila nabrala okamžite jedna zo strán odvahu a tieto mestá pripravili Benátčanov o celý štát. Podobné spôsoby svedčia o slabosti vládro, lebo silné vládrostvo takéto delenie nikdy nepripustí. Je z neho osoh len v čase mieru, keď slúži ako nástroj na ľahšie ovládnutie poddaných. Aké klamlivé sú výhody tohto delenia, to sa ukáže, len čo vznikne vojna.

Je nepochybne, že vládro sa stávajú veľkými, keď prekonajú ťažkosti a odpor, ktorý sa im stavia do cesty. Šťastena vie, že nový vládár potrebuje získať rešpekt viac ako dedičný, nuž keď ho chce urobiť veľkým, posielala mu do cesty nepriateľov a vedie ho proti nim. Dáva mu tak možnosť prekonať ťažkosti a vystúpiť vyššie po schodoch, ktoré mu pristavili jeho protivníci. Mnohých to vedie k názoru, že ak je vládár rozvážny a má príležitosť, mal by si prefikane držať niekoľkých nepriateľov, aby ho potom ich porážka urobila väčším.

Príklady svedčia, že najmä noví vládro sa u svojich dôverníkov nestretajú s takou oddanosťou a pomocou ako u ľudí, ktorí im boli na začiatku panovania podozriví. Napríklad vládár Sieny Pandolfo Petrucci dával pri spravovaní svojho štátu prednosť podozrivým pred ostatnými. Tu sa však nedá veľmi zovšeobecňovať, lebo všetko záleží na konkrétnom prípade. Možno povedať len toľko, že kto bol spočiatku nepriateľ, a potrebuje na udržanie svojho postavenia oporu, toho si vládár môže získať na svoju stranu mimoriadne ľahko. Takí ľudia sú totiž nútení tým vernejšie mu slúžiť, čím lepšie si uvedomujú nevyhnutnosť zotrieť čími počiatočnú zlú mienku o sebe. Preto má z nich vládár vždy väčší úžitok ako z tých, čo sú si v jeho službách veľmi istí sami sebou, a tak zanedbávajú jeho záležitosti. A keďže si to súvislosti vyžadujú, rád by som upomenul vládro, ktorý obsadil nový štát vďaka podpore vnútorných síl daného štátu, aby dobre preskúmal, aký dôvod viedol jeho priaznivcov k podpore. Ak to nebola prirodzená náklonnosť k nemu, ale dôsledok nespokojnosti so svojím vlastným štátom, potom bude potrebovať vynaložiť veľmi veľa úsilia, aby si udržal ich priateľstvo, keďže nebude môcť uspokojiť ich nároky. Ak si pomocou obdobných prípadov z antiky i zo súčasnosti dobre preberie príčinu tohto stavu, zistí, že si ľahšie nakloní svojich pôvodných nepriateľov ako priateľov, ľahšie tých, čo boli s voľakedajším štátom spokojní, ako tých, čo ho pre nespokojnosť podporovali pri obsadzovaní štátu.

Vladári radi kvôli väčšej bezpečnosti svojich štátov budovali pevnosti ako uzdu a brzdu pre prípadných protivníkov a bezpečne útočisko na odrazenie prvého náporu. Ja tento postup schvaľujem, lebo je oddávna zaužívaný. Ako však potom vysvetliť nedávne rozhodnutie messera Niccola Vitelliho rozbúrať dve pevnosti v Citta di Castello, odôvodnené práve tým, že to prispelo k udržaniu štátu? Cesare Borgia vyhnal urbinského vojvodu Guida Ubalda z Urbina. Keď sa Ubaldo vrátil do svojho štátu, dal zručiť od základov všetky pevnosti urbinského vojvodstva. Ak by vraj mal prísť o štát druhý raz, aby oň neprišiel tak ľahko. Podobné dôvody viedli Bentivogliovcov po návrate do Bologne. Užitočnosť alebo škodlivosť pevností teda záleží od okolností, lebo je to dvojsmerná zbraň. Súhrnne by sa dalo povedať, že pevnosti musí stavať vládár, ktorý sa bojí viac ľudu ako vonkajších nepriateľov, nijaký význam však nemajú pre toho, kto sa vášmi obáva vonkajších nepriateľov ako domácich. Sforzovcom narobil a ešte narobil milánsky zámok postavený Francescom Sforzom viac škody ako hocaký iný neporiadok v ich štáte. Najlepšia pevnosť, aká môže byť, je však žiť v zhode s ľuďmi. Vždy sa totiž nájde cudzinec, ktorý ozbrojenému ľudu pomôže. Za našich čias sa tuším ani nedá nájsť príklad, keď pevnosť pomohla nejakému vládarovi. Azda iba grófka mesta Forli z nej niečo mala, keď jej pomohla uniknúť po smrti svojho manžela grófa Girolama pred náporom ľudu, vyčkať pomoc z Milána, a získať tak štát naspäť. Vtedy však boli také časy, že cudzinec nemohol pomôcť ľudu. Keď však grófkou neskôr napadol Cesare Borgia a jej vlastný ľud sa spojil s cudzincom, vtedy už pevnosť nepomohla ani jej. Z toho vyplýva, že by pre ňu bolo bývalo lepšie žiť v zhode s ľuďmi ako si zakladať na pevnostiach. Ak teraz zvážim všetko uvedené, zostáva mi len pochváliť tých, čo pevnosti stavajú, i tých, čo ich nestavajú, a ostro pokarhať každého, čo si pre samu dôveru v pevnosti nerobí nič z nenávisť ľudu.

DVADSIATA PRVÁ KAPITOLA

AKO SA MÁ SPRÁVAŤ VLADÁR, ABY SI ZÍSKAL VÁŽNOSŤ

Vládovi neprináša nič toľko úcty ako veľké podujatia a vlastné príkladné činy. V našich časoch vládne aragónsky kráľ Ferrando, ktorý je aj terajším kráľom Španielska. Takmer by ho bolo možné

označiť za nového vládu, lebo spočiatku bol len slabým kráľom, a dnes je podľa povesti a slávy prvým kráľom kresťanského sveta. Každý sa môže presvedčiť, že tomu zodpovedajú jeho činy, ktoré sa vyznačujú niekedy až neobyčajnou veľkosťou. Na začiatku svojho panovania zaútočil na Granadu a táto výprava sa stala základom jeho štátu. Najskôr do nej šiel pomaly a bez podozrenia, že by mu mohol niekto brániť. Tak ňou zamestnal kastílskych barónov, že nemali čas myslieť na prevrat. Takým spôsobom si u nich získal rešpekt, a ani si neuvedomili, že im začal vládnuť. Peniazmi cirkvi a ľudu mohol platiť vojská a zároveň si počas dlhej vojny vytvoril základ vlastného vojska, ktoré ho potom malo v úcte. Pod pláštikom obrany náboženstva potom vyhnal zo svojho kráľovstva mohamedánov, čo je jeden z najobdivuhodnejších a najvzácnejších príkladných činov. Otvoril si ním cestu k väčším podujatiam. Pod rovnakou zámienkou zaútočil na Afriku, uskutočnil výpravu do Talianska a napokon napadol Francúzsko. Ustavičnými plánmi veľkých podujatí udržal svojich poddaných vo vytržení, v obdive a zamestnaných ich uskutočňovaním. Tak na seba nadväzovali, že ľudia si nemali kedy vydýchnuť a intrigovať proti nemu.

K autorite vládu veľmi pomáhajú aj príkladné činy vo vnútornej správe štátu, o akých sa rozpráva napríklad v súvislosti s messerom Barnabom z Milána. Keď dá niekto vládarovi príležitosť k mimoriadne dobrým, alebo naopak zlým skutkom v občianskom živote, treba nájsť spôsob, ako ho príkladne odmeniť alebo potrestať, aby sa o tom veľa hovorilo. Každým svojím činom si musí vládár okrem toho utvárať povest veľkého a vynikajúceho človeka. Česť vládarovi robí aj jeho schopnosť byť ozajstným spojencom alebo ozajstným nepriateľom, čiže jeho schopnosť zastať bez okolkov niekomu stranu proti inému. Také rozhodnutie mu prinesie vždy väčší úžitok, ako keby ostal neutrálny. To je napríklad prípad, keď sa do seba pustia dvaja mocní zo susedstva. Alebo sú takí silní, že víťazstvo jedného z nich by znamenalo pre vládu obavu z víťaza, alebo takí silní nie sú. Tak či onak, vládarovi je lepšie postaviť sa otvorene na stranu jedného z nich a vstúpiť do ozajstnej vojny. Ak je totiž odôvodnená obava z víťaza, a vládár nezastane nikomu stranu, stane sa v každom prípade korisťou víťaza, a nijaký dôvod ho nevie obhájiť, ani nikto prichýliť. Víťaz totiž nepotrebuje podozrivých spojencov, ktorí nepomáhajú v ťažkých situáciách, a porazený sa

bude naňho dívať s potešením a zadostučinením. Neprichýli ho, lebo vládár nechcel so zbraňou v ruke nasledovať jeho osud.

Keď zavolali Aitolovia do Grécka Antiocha, aby vyhnal Rimanov, ten poslal k spojencom Ríma Achájcom poslov s úlohou pobádať ich k neutralite. Rimania ich zasa presviedčali, aby sa postavili so zbraňou v ruke na ich stranu. Záležitosť sa dostala na prerokovanie pred snem achájskych miest a tam Antiochov vyslanec znova pobádal Achájcov k neutralite. Nato vystúpil rímsky vyslanec so slovami: „Vravia vám, že pre váš štát by bolo najlepšie a najvýhodnejšie nemiešať sa do našej vojny. Nemohli by ste však prijať horšie rozhodnutie, lebo ak nevstúpíte do vojny, nezískate si nijakú vďaka a vážnosť a stanete sa odmenou víťaza“. Je pravidlom, že cudzí panovník žiada od nezúčastneného neutralitu, kým spojenec od neho žiada vojenskú podporu. Nerozhodní vládári sa potom vydávajú obyčajne po ceste neutrality s úmyslom vyhnúť sa nebezpečenstvám a v dôsledku toho zväčša padnú. Keď sa však vládár postaví statočne na podporu jednej zo strán a jeho spojenec zvíťazí, ostane mu síce vydaný pre jeho silu na milosť, no víťazný spojenec bude voči nemu zaviazaný povinnosťou a láskou. A potom, ľudia nie sú nikdy až natoľko nečestní, aby dávali mieru svojho nevďaku najavo útlakom. Výsledky víťazstiev nie sú navyše nikdy také priaznivé, aby víťaz nemusel brať ohľady na nič, alebo aspoň na spravodlivosť. Ak spojenec naopak prehrá, prichýli vládára, podľa možnosti mu pomôže, takže vládár sa stane spoločníkom šťasteny, ktorá sa môže vrátiť. Ešte obozretnejšie je od vládára zúčastniť sa na vojne v druhom prípade, keď totiž nemusí mať obavy z víťaza, lebo bojujúce strany sú slabé. Vtedy totiž vedie víťaza do skazy, hoci on od neho očakáva múdrosť a záchranu. Víťazstvo je v takomto prípade nepochybné a víťaz ostáva vydaný na milosť a nemilosť svojho spojenca. Tu treba poznamenať, že vládár sa musí mať na pozore, aby pri svojich vojnách uzatváral spojenectvá so silnejším od seba len v spomínaných najnevyhnutnejších prípadoch. Po víťazstve mu totiž ostane vydaný na milosť a takej situácii sa musia kniežatá, pokiaľ je to len možné, vyhýbať. Benátčania sa spojili proti milánskému vojvodovi s Francúzskom, hoci sa tomuto spojenectvu mohli vyhnúť. Výsledkom bola ich skaza. Ak sa však spojenectvu so silnejším vyhnúť nedá, vládár doň musí pre uvedené dôvody vstúpiť. To sa stalo Florentanom, keď sa poberali pápežove a španielske vojská napadnúť Lombardsko.

Nijaký štát by nemal vychádzať z toho, že je schopný prijímať neomylné rozhodnutia. Naopak, musí si uvedomiť, že nech prijíma akékoľvek rozhodnutie, každé je pochybné; lebo veci sú už tak zariadené, že v úsilí uniknúť jednej nepríjemnosti hupneme do druhej. Rozvážnosť preto nie je neomylnosť, ale schopnosť rozlišovať medzi nepríjemnosťami a vybrať si menej pochmúrnú.

Vládár sa okrem toho musí prejavovať ako milovník cností a vyznamenávať tých, čo vynikajú v nejakom umení. Zároveň musí svojich občanov povzbudiť, že sa môžu pokojne venovať svojej práci, či už ide o obchodovanie, poľnohospodárstvo alebo hocakú inú ľudskú aktivitu. Povzbudenie je nevyhnutné, aby sa niekto nevzdal zveľaďovania svojho majetku zo strachu, že mu bude odňatý, iný aby sa zasa nebál otvoriť si obchod zo strachu pred veľkými daňami. Naopak, vládár musí pripraviť odmeny pre každého, kto sa chce zaoberať týmito činnosťami a akýmkoľvek spôsobom zveľadiť jeho mesto či štát. Vo vhodnom ročnom čase musí okrem toho zaujať ľud slávnosťami a divadelnými predstaveniami. A keďže každé mesto sa delí podľa cechov alebo rodov, vládár musí mať tieto pospolitosti na pamäti, občas sa s nimi schádzať a byť vzorom ľudskosti a veľkorysosti. Pritom však musí vždy rozhodne dbať na svoj majestát a dôstojnosť, lebo tie nesmú chýbať pri nijakej príležitosti.

DVADSIATA DRUHÁ KAPITOLA

O TAJOMNÍKCH VLADÁROV

Pre vládára má mimoriadnu dôležitosť výber ministrov, lebo záleží len od jeho obozretnosti, akých ich bude mať. Prvý predbežný úsudok o šľachticovi a jeho rozumových schopnostiach si môže urobiť tak, že si všimne ľudí, ktorí sa okolo neho pohybujú. Ak sú schopní a oddaní, znamená to, že šľachtica možno pokladať za múdreho, lebo spoznal ich schopnosť a dokázal si udržať ich oddanosť. V opačnom prípade musí byť úsudok o ňom v každom prípade záporný, lebo zlá voľba priateľov je jeho prvým omylom. Nebolo človeka, čo poznal messera Antonia da Venafro ako ministra sienskeho vládára Pandolfa Petrucciho, aby hneď nezoznačil Pandolfa za mimoriadne obozretného človeka. Ľudský rozum je totiž trojaký – prvý druh je schopný porozumieť sám od

Taliansko ako hniezdo a pôvodcu ustavičných zmien, uvidíte, že je to krajina bez násypov a jedinej hrádze. Keby ju totiž chránila náležitá sila ako Nemecko, Španielsko a Francúzsko, povodeň by nebola spôsobilá také veľké zmeny, alebo by k nej nebolo vôbec došlo. Potreba vzoprieť sa osudu by týmto mala byť vo všeobecnej rovine dostatočne odôvodnená.

V konkrétnej rovine dnešných talianskych pomerov sa táto skutočnosť prejavuje ako nečakané pády vladárov, ktoré predtým prekvitali. Príčiny sú podľa mňa tie, o ktorých tu bola až doteraz reč: vladár, ktorý sa opiera načisto o svoju šťastenu, potom padá okamžite, ako sa ona zvrtné. Šťastný je podľa mňa vladár, ktorý prispôbi svoje kroky dobe, kým každý iný je nešťastný.

To vidieť aj na skutočnosti, že ľudia môžu ísť za slávu a bohatstvom ako svojim cieľom najrozličnejšími cestami: opatrne, cez násilie, šikovnosťou, trpezlivo, nervózne, a predsa môže každý z nich cieľ dosiahnuť, kým z dvoch opatrníkov jeden svoj cieľ dosiahne, a druhý nie. V ďalšom prípade môže byť jeden opatrník, druhý násilník, a hoci takto vyvíjajú rozličné úsilie, prosperujú rovnako. Spoločná príčina všetkých týchto javov môže spočívať len v tom, ako sa ich kroky zhodujú s charakterom doby. Len tým je vysvetliteľné, že dvaja môžu konať rozlične, a dopadnúť rovnako, prípadne postupovať rovnako, no kým jeden k cieľu dôjde, druhý nie.

Preto ani nemožno raz navždy označiť niečo za dobré alebo zlé. Niektorí by sa napríklad riadili zásadou ohľaduplnosti a trpezlivosti. V daných podmienkach by mu to vychádzalo, no ak by sa doba a okolnosti zmenili, padne, lebo postupuje stále rovnako. Vlastne niet takého obozretného človeka, čo by sa vedel prispôbovať zmenám doby. Na jednej strane je každý ovládaný svojimi prirodzenými sklonmi, a ak mu navyše určité postupy spoľahlivo zabezpečovali prosperitu, tak ľahko sa ich nevzdá. Preto nevie prejsť ohľaduplný človek k bezohľadnosti, keď si to vyžaduje doba. V dôsledku toho padne. Pritom by mu stačilo meniť sa zároveň s dobou a okolnosťami, a jeho osud by sa vôbec nezmenil.

Pápež Július II. postupoval vo všetkom bezohľadne, a charakter doby i okolností sa s jeho postupom natoľko stretol, že mu vždy všetko dopadlo dobre. Spomeňte si na jeho prvú výpravu. Bola to bolonská výprava podniknutá ešte za života messera Giovanniho Bentivogliu. Benátčanom i španielskemu kráľovi to bolo proti

mysli. Predbežné rozhovory uskutočnil len s Francúzskom, a to mu stačilo, aby sa hrdo a zápalisto postavil na čelo výpravy osobne. Jedným i druhým to vyrazilo dych: Benátčanom od strachu a španielskemu kráľovi zasa pápežova výprava bránila uskutočniť svoju túžbu znova získať celé neapolské kráľovstvo. Francúzsky kráľ sa naopak dal zatiahnuť počas výpravy na pápežovu stranu, lebo si ho chcel získať pre svoj úmysel pokoriť Benátčanov. Usúdil, že odprieť mu vojenskú pomoc by znamenalo otvorene ho uraziť. Júliovi sa teda podarilo násilnými metódami dosiahnuť toľko, čo by nijaký iný pápež nebol dosiahol všetkou svojou obozretnosťou. Keby bol totiž podľa vzoru ostatných pápežov podmieňoval začatie výpravy uzavretím spojeneckých dohôd a usporiadaním všetkých záležitostí, nikdy by nebol dosiahol úspech. Francúzsky kráľ by sa bol odťahoval storakými výhovorkami a ostatní storakými obavami. O jeho ostatných podujatiach nejdem hovoriť, lebo boli podobné – všetky sa skončili dobre. Vďaka krátkosti svojho pontifikátu nepocítil následky zmeny okolností. Keby boli totiž nastali iné časy, ktoré by od neho vyžadovali ohľaduplnosť, bol by stroskotal, lebo by sa nebol nikdy vzdal manier vlastných jeho povahe.

Na záver zhŕňam, že šťastena je vrtkavá a ľudia zasa vo svojich názoroch uzatí. Preto sú šťastní, kým sa zhodnú so šťastenou, no len čo zavládne nesúlad, začnú byť nešťastní. Podľa mňa je však šťastena žena, a preto je lepšie byť násilnícky ako ohľaduplný. Kto si ju chce podriadiť, musí ju biť a dobýjať. A skúsenosť naozaj učí, že sa dá dobyť skôr takýmto ľuďom ako rozvážnym. Preto je šťastena rovnako ako žena priateľkou mladých: tí berú menej ohľadov, sú divší a odvážnejšie ju dirigujú.

DVADSIATA ŠIESTA KAPITOLA

VÝZVA ZMOCNIŤ SA TALIANSKA A OSLOBODIŤ HO Z PODRUČIA BARBAROV

(Keď tak pri rešpektovaní všetkých uvedených súvislostí zvažujem, či dnes nadišli v Taliansku časy hodné nového vladára a či by mal čomu taký silný a obozretný muž vtlačiť formu, ktorá by mu slúžila ku cti a k všeobecnému dobru, vidí sa mi, že novému vladárovi by v súčasnosti vychádzalo v ústrety toľko vecí ako azda doteraz nikdy. Povedal som, že Mojžišove schopnosti sa mohli preukázať

len preto, lebo jeho národ bol v egyptskom otroctve, veľkosť Kýrovej osobnosti len vďaka útlaku Peržanov zo strany Médov a Theseova výnimočnosť mohla vyniknúť len v podmienkach, keď boli Aténčania rozprášaní. To isté sa v súčasnosti vzťahuje na nás. Aby sme mohli poznať silu talianskeho ducha, muselo sa Taliansko dostať do dnešného stavu, do väčšieho zotročenia ako volakedy Židia, do väčšej poroby ako Peržania, do väčšej rozdrobenosti ako Aténčania, byť bez vodcu a bez poriadku, bité, zdierané, kmásané, vystavované plieneniu, muselo vystáť skazu každého druhu.

A hoci dáva až do našich čias čas od času niekto nádej, že ho zoslal Boh vykúpiť Talianov, zakaždým sa od neho šťastena odvráti práve na vrchole jeho účinkovania. Zakaždým tak ostane Taliansko ako bez duše, ako žena, ktorá len čaká, kto by jej mohol vyhojiť rany, urobiť koniec plieneniu Lombardska, poplatkom uvaleným na Neapolské kráľovstvo a na Toskánsko a vyliečiť vredy, ktoré už toľký čas hnisajú. Len tak prosí Boha, aby jej poslal dakoho, čo by ju oslobodil od všetkých týchto barbarských surovostí a nehanebností. Len tak čaká, aby sa mohla postaviť pod zástavu – len aby tu už bol dakto, kto ju chytil do rúk.

Ľ A dnes nemôže vkladáť väčšie nádeje do nikoho ako do Vášho slávneho domu, ktorý by sa mohol postaviť na čelo tohto úsilia o vykúpenie, lebo jeho šťastenu a silu žehná Boh a cirkev, na čele ktorej dnes stojí jeden z Vás. Ak si premietnete činy a život spomínaných slávnych mužov, nebude to ťažké. Hoci boli všetci títo ľudia výnimoční a obdivuhodní, predsa len boli ľuďmi a ani jeden z nich nemal takú príležitosť ako táto, lebo nad túto vašu už nemôže byť spravodlivejšia, ľahšia a od Boha viac požehnaná. Hľa, v čom je veľká spravodlivosť Vašej veci: „Vojna je spravodlivá v tom prípade, keď sa bez nej nemožno zachrániť, zbrane sú požehnané vtedy, keď mimo nich niet nádeje“*. U nás je obrovská pripravenosť pustiť sa do veci. A kde je pripravenosť, tam sa stačí držať poriadkov slávnych mužov, ktorých som tu dal za príklad, a nemôžu vzniknúť veľké ťažkosti. Okrem toho sa u nás dejú z božej vôle bezpríkladné veci: otvorilo sa more, sprevádzal Vás oblak, zo skaly vyrazila voda, padala manna. Všetko toto sa zbehlo v znamení Vašej veľkosti. O zvyšok sa už musíte postarať sám, lebo Boh nechce robiť všetko za nás, aby nás nepripravil o slobodnú vôľu a ten diel slávy, o ktorý sa musíme zaslúžiť sami.

* Titus Livius, IX, I (Poznámka talianskeho editora).

Nikomu zo spomínaných Talianov sa nepodarilo to, v čo sa možno úfať od Vášho slávneho domu, ba akoby to množstvo prevratov a vojen pochovalo taliansku vojenskú hrdosť. Neprekvapuje to, lebo na príčine sú chybné staré poriadky, ktoré v Taliansku panovali, a skutočnosť, že u nás nebolo človeka, čo by dokázal vynájsť nové. Nové poriadky s dobrým základom a veľkou ideou dokážu priniesť svojmu strojcovi úctu a obdiv. A v Taliansku je naozaj čomu vtlačať formu, lebo keby nechýbalo vodcov, v údoch je sily dosť. Nech sú vám telesné a slovné potýčky malých skupín obrazom toho, ako Taliani vynikajú silou, šikovnosťou a rozumom. Len čo však prejdeme k vojsku, už ich niet. A na príčine sú len a len slabí vodcovia: kto sa vo veci vyzná, toho nik neposlúcha, a keďže sa dosiaľ nenašiel nikto schopný vyniknúť silou a šťastenou natoľko, aby ostatní ustúpili, každý si namýšľa, že sa vo veci vyzná. Nečudo potom, že do ktorej z nespočetných bitiek posledných dvadsiatich rokov sa zamiešalo čisto talianske vojsko, v tej prepadlo. Prvým svedkom je Fornovo sul Taro a za ním prišla Alessandria, Kapua, Janov, Vaila, Bologna, Mestre.

Ak teda chce ísť Váš slávny dom v stopách slávnych mužov, ktorí priniesli svojim krajinám vykúpenie, musí sa zaopatriť predovšetkým vlastným vojskom ako naozajstným základom každého podujatia. Od vlastných vojakov totiž niet vernejších, ozajstnejších, ani lepších. A ak sú dobrí ako jednotlivci, o to lepší budú ako vojsko, keď sa ocitnú pod velením vlastného vladára, ktorý ich bude vyznamenávať a udržiavať. Aby sa teda bolo možné brániť pred cudzincami talianskou udatnosťou, je nevyhnutné pripraviť sa na velenie takémuto vojsku.

Hoci je švajčiarska a španielska pechota pokladaná za strašnú silu, predsa len majú obidve nedostatky, ktoré druhému nielenže umožňujú postaviť sa proti nim, ale mu dávajú aj nádej na víťazstvo. Španieli totiž nevedia zadržať jazdu a Švajčiari majú zasa dôvod na strach, keď sa stretnú v boji s rovnako uvzatou pechotou, ako sú oni. Tieto slová potvrdzuje skutočnosť, že Španieli nedokážu zadržať francúzske jazdu a Švajčiarov zasa dokáže zničiť španielska pechota. Aj keď sa toto druhé tvrdenie zatiaľ celkom nepreukázalo, náznakom jeho vieryhodnosti je bitka pri Ravenne. V nej sa stretla španielska pechota s nemeckými oddielmi, ktoré dodržiavajú rovnaký bojový poriadok ako švajčiarske. Španieli boli vyzbrojení len malými štítmami, čo zvýšilo ich telesnú pohyblivosť, takže dokázali vniknúť medzi nemecké

kopije. V takej situácii si už Nemci nevedia rady, preto ich mohli Španieli ničiť, a pritom sa sami nevystavovali nijakému nebezpečenstvu. Keby na nich nebola zaútočila jazda, boli by všetkých Nemcov pobili. Na základe spoznania nedostatkov jednej i druhej pechoty možno utvoriť nový typ pešieho vojska schopného odolať jazde a nebáť sa pešiakov. Tento cieľ možno dosiahnuť tým, že postavíme vlastné vojsko a zmeníme bojové poriadky. Vlastné vojsko a poriadky sú dve veci, ktoré prinesú novému vládarovi rešpekt a veľkosť, ak sa mu podarí dať im novú podobu.

Túto príležitosť si neslobodno dať ujsť. Nech Taliansko po toľkom čase konečne vidí svojho vykupiteľa. Ani vypovedať nedokážem, koľkou láskou, smädom za pomstou, uvzatou oddanosťou, zbožnosťou a slzami by ho prijali vo všetkých tých krajoch, ktoré trpeli pod cudzími nájazdmi. Mohli by sa pred ním nejaké brány zatvoriť? Mohol by mu niekde ľud odprieť poslušnosť? Je taká závisť, čo by sa mu mohla postaviť do cesty? Je taký Talian, čo by mu vedel odprieť úctu? Každému toto panstvo barbarov smrdí. Nech sa preto ujme Váš slávny dom uvedeného poslania v takej mysli a nádeji, v akej sa ľudia podujímajú na spravodlivé veci. Nech cesta pod zástavou Vášho domu povznesie túto krajinu a nech sa pod jeho ochranou naplní Petrarcovo:

*Statočnost proti besu
schmatne zbraň; a boj to bude krátky
veď starý srd, čo nesú
Taliani v srdciach, ožíva s mliekom matky.*